

## Chronicon

### GENERALIA

Norbertus

95. — Stefan WEINFURTER, *Norbert von Xanten im Urteil seiner Zeitgenossen*, (Xantener Vorträge zur Geschichte des Niederrheins, Heft V), Duisburg, 1992, 27 Seiten, erhältlich bei der Universität Duisburg, Fachbereich I Geschichte. Es handelt sich um den Text eines Vortrags, so wie ihn der Verfasser am 5. November 1991 in Xanten hielt, ohne Anmerkungen, aber mit einer Literaturübersicht. Eine erweiterte und mit Anmerkungen versehene Fassung ist für das *Historische Jahrbuch* vorgesehen. Inhaltlich ordnet der Verfasser Norbert in die Gregorianische Reformbewegung ein und verfolgt die Entstehung des Ordens unter Abt Hugo bis etwa 1150. (L.H.)

Liturgia

96. — M. HOONDERT, *Het Gregoriaans van de premonstratenzer Orde*, in *Tijdschrift voor Gregoriaans*, XVII, 1992, pp. 50-66, steunt op zijn scriptie voor de Vakgroep Muziekwetenschap van de Rijksuniversiteit Utrecht, waarin hij ingaat op de vraag, of de Orde van Prémontré een eigen gregoriaans heeft. Hierbij komen de historie en ontwikkeling van de premonstratenzer liturgie ter sprake, alsook vier handschriften van graduale en missale die in de middeleeuwen in de Orde gebruikt zijn, met name Ms. 17013 te München (13de eeuw uit Schäftlarn), Ms. 11396 te Brussel (ca. 1300 uit Tongerlo), Ms. 94 te Oosterhout (14de eeuw) en Ms. 78 A 33 in Den Haag (ca. 1537 uit Berne). Zijn conclusie is, dat het *Liber Ordinarius* wel voorschreef wat er gezongen moest worden, maar niet hoe. Het gregoriaans van de Orde was daarom wel afkomstig uit een en dezelfde traditie, maar er was geen eenheid of eenduidigheid: de meeste onderlinge afwijkingen betreffen slechts details.

Een pijnlijke constatering is deze, dat de commissie die de uitgave van het Graduale van 1910 voorbereidde handschriften heeft gebruikt, die grotendeels niet van premonstratenzer oorsprong zijn, nl. Ms. 226-bis te Laon (2de helft 12de eeuw), Ms. 47/I te Schlägl (midden 13de eeuw) en Ms. 17019 te München (12de eeuw), zodat het Graduale van 1910 niet bruikbaar is voor onderzoek naar het premonstratenzer gregoriaans. Het artikel is gedocumenteerd met 30 noten en met 2 bladzijden muzieknotatie. (H.v.B.)



## PARTICULARIA

*Antwerpen, Sint-Michiel*

97. — Marie Juliette MARINUS, *Laevinus Torrentius als tweede bisschop van Antwerpen (1587-1595)*, (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, dl. CXXXI), Brussel, 1989, 252 pp.

In 1587 verkeerde de Antwerpse Sint-Michielsabdij in een erbarmelijke staat, zowel op materieel gebied als wat betreft de religieuze gemeenschap. De bisschop bedacht toen het spectaculaire plan om de acht ter plaatse overgebleven norbertijnen kanunnik te maken in het Onze-Lieve-Vrouwekapittel en de monniken van de Sint-Bernardsabdij te Hemiksem in de Sint-Michielsabdij te huisvesten. Zover kwam het echter niet (pp. 118-119). Toen in augustus 1588 het schandalige gedrag van enkele norbertijnen veel opspraak verwekte, poogde de bisschop zijn vroeger plan opnieuw bij de koning aan te bevelen. Bij de vacature in 1590 diende de bisschop het voorstel een derde maal in. Opnieuw kwam er niets van terecht (pp. 124-125). Onder abt Dionys Feyten (†1612) begon de heropbouw van de abdij stilaan vorm te krijgen (p. 135).

Bijlage II geeft de *Parochies en pastoors bij het begin en op het einde van Torrentius' episcopaat*. In het bisdom werden meerdere parochies bediend door norbertijnen van de abdijen van Sint-Michiel, Tongerlo en Averbode; Olmen (gem. Balen) werd bediend door Floreffe. Als bedienaar van Deurne (1587) en Alphen (1595) wordt Mattheus van Iersel van de abdij van Middelburg opgegeven. (H.J.)

98. — Cynthia LAWRENCE, *Het Waltmann Memoriaal: een verloren werk uit de Sint-Michielsabdij van Antwerpen*, in *Antwerpen. Driemaandelijks tijdschrift van de stad Antwerpen*, XXXIII, 1987, pp. 145-152, afb. Bespreking van het in 1631 onder abt Joannes Chrisostomus vander Sterre in de abijkerk opgericht gedenkteken voor de eerste abt van de abdij. De historische situering van abt Waltmann door de Engelstalige auteur steunt op erg verouderde literatuur. Als beeldhouwer van het memoriaal wijst zij Hans van Mildert (†1638) aan als de meest waarschijnlijke kandidaat. (H.J.)

99. — Katlijne VAN DER STIGHELEN, *De portretten van Cornelis de Vos (1584/5-1651): een kritische catalogus*, (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Schone Kunsten, dl. LI), Brussel, 1990, nr. 59 (pp. 144-150, afb.): ANTWERPEN, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, inv. nr. 107: *De restitutie van de kerkschatten aan Sint-Norbertus na de overwinning op de ketterij van Tanchelmus (1630)*. Epitaaf voor Nicolaas Snoeck en zijn echtgenote Catharina van Uytrecht, doek, 155 x 249 cm, gesigneerd en gedateerd rechts onderaan «C. DE VOS. FECIT,



A°. 1630». Tot aan haar opheffing behoorde dit schilderij toe aan de Antwerpse Sint-Michielsabdij. In het jaar van de dood van weduwe Snoeck werd het epitaaf in opdracht van de kinderen Snoeck vervaardigd. Belangrijk hierbij was de rol van zoon Joannes (1602-3.2.1636), kanunnik en sacristein in de Sint-Michielsabdij, die zich voordien bij de feestelijke ontvangst van een Norbertusrelik in 1627 reeds zeer verdienstelijk had gemaakt. De auteur meent zijn portret op het schilderij te herkennen in de achter Norbert staande en naar de toeschouwers kijkende figuur, naast Norbert herkent de auteur abt Joannes Chrisostomus vander Sterre.

Aan dit schilderij ging een gedetailleerde tekening vooraf in zwart krijt op papier, 313 x 505 mm, welke bewaard bleef in MADRID, Museo Cerralbo, inv. nr. 4727. Dit is de enige volledig uitgewerkte ontwerp-tekening van De Vos die bewaard is gebleven, cfr. Katlijne VAN DER STIGHELEN, *Cornelis de Vos as a Draughtsman*, in *Master Drawings*, XXVII, 1989, pp. 322-325. (H.J.)

100. — Patrick VISSERS en Michiel HEIRMAN, *Het Sint-Fredeganduskerkhof te Deurne. «Is er leven na de dood»?», in Monumenten & Landschappen*, XI, 1992, nr. 3, pp. 8-24. Vanaf de 14de eeuw werd de parochie Sint-Fredegandus te Deurne door kanunniken van de Sint-Michielsabdij bediend. Het artikel handelt over het geklasseerde kerkhof dat zich momenteel in een erg vervallen toestand bevindt. P. 16 geeft de beschrijving van het monumentale graf met kalvarie dat Waltman van Lissum (1770-1855), laatste witheer-pastoor aldaar, in 1849 liet oprichten aan de achterzijde van het kerkkoor. (H.J.)

#### Arnsberg

101. — Norbert HÖING, *Das Kloster Wedinghausen*, in *750 Jahre Arnsberg*, hrsg. vom Arnsberger Heimatbund, Strobel-Verlag D-5760 Arnsberg, Seite 313-333. Es ist eine kurzgefaßte gute Übersicht über die Klostergeschichte. (L.H.)

102. — Walter WAHLE, *Beiträge zur Geschichte der Stadt Arnsberg*, Geseke, 1988, 270 Seiten (erhältlich beim Verfasser Mühlenstraße 24, D-W 4790 Paderborn). Mehrere Einzelbeiträge beziehen sich auf das Kloster Wedinghausen. (L.H.)

#### Averbode

103. — Het artikel van Herman JANSSENS, *De stichtingsoorkonden van de abdij van Averbode (1133-1139), gevolgd door enkele verdachte oorkonden uit de twaalfde eeuw*, in *Anal.Praem.*, LXVI, 1990, pp. 5-41, werd kort besproken door Rudolf SCHIEFFER in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, XLVII, 1991, nr. 2, p. 597; R. AUBERT schreef een bespreking van hetzelfde artikel in *Revue d'histoire ecclésiastique*, LXXXVI, 1991, nr. 3-4, p. 479 en Eddy PUT vermeldde het in *Bijdragen tot de geschiedenis*, LXXIV, 1991, p. 135, nr. 38. (W.M.G. en H.J.)



**104.** — Bij de uitgave van JAN VAN RUUSBROEC, *Die geestelike brulocht*, ed. J. ALAERTS, e.a., (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis, dl. CIII), Turnhout, 1988, 728 pp., werd gebruik gemaakt van het handschrift SCHERPENHEUVEL-ZICHEM, Archief der Abdij van Averbode, IV, ms. 101, ca. 1440-1450, (korte beschrijving van het hs. p. 103).

In J. ALAERTS, *Invloed van Geert Grote op de tekstoverlevering van Ruusbroecs Die geestelike brulocht*, in *Ons Geestelijk Erf*, LIX, 1985, pp. 142-153, spreekt de auteur van een originele tekst en een door Geert Grote enigszins gewijzigde versie van het werk. Het handschrift te Averbode bevat de gewijzigde tekst (p. 143, noot 2). (H.J.)

**105.** — Hildegarde VERMEIREN, *Spiritualiteit & architectuur. Koor-evolutie van de abdijkerk van Averbode*, onuitgegeven eindwerk, Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas Gent, 1991, 89 pp. Promotor: Dirk VAN DE PERRE. Na een lange inleiding over het ontstaan en de evolutie van het koorgedeelte van een kerkgebouw, formuleert de auteur d.m.v. een beschrijving en een grafische weergave een hypothese voor het grondplan van de in de zeventiende eeuw afgebroken abdijkerk. Ze besluit haar studie met een commentaar op het plan en de realisering van de nieuwe abdijkerk die ze «omwille van de bouwopvatting een der meest originele prestaties inzake Zuidnederlandse barokke kerkbouw» noemt (p. 74). (H.J.)

**106.** — Christine VAN THILLO en Rob BUELENS, *Vernieuwde aandacht en beveiliging van de laat-gotische beelden in Oostham*, in *Monumenten & Landschappen*, VII, 1988, nr. 3, pp. 27-33. Van de vroegmiddeleeuwse parochie Oostham (gem. Ham) werd in 1281 het patronaat aan de abdij van Averbode afgestaan. Tot in 1828 bedienden norbertijnen van Averbode deze kerk. Het kerkgebouw zelf heeft een vroeg-Romaanse westtoren uit de 10de-11de eeuw, met verbouwingen tot in 1934, waarna in 1940 nog een brand en vanaf 1954 de heropbouw volgden. Het patrimonium van de kerk bevat een tiental laat-gotische beelden, sommige worden toegeschreven aan de zogenaamde Meester van Oostham, werkzaam in het eerste kwart van de 16de eeuw. Alle beelden werden onlangs voor conservering behandeld en kregen een nieuwe opstelling in de kerk met passende beveiliging. Het artikel wordt geïllustreerd met talrijke foto's. (H.J.)

**107.** — Jozef VAN OSTA, O.Praem., *De rol van het Comité Consultatif Nationale d'Étique in het Franse bio-ethische debat. Een verkenning vanuit de moraaltheologie*, onuitgegeven verhandeling tot het verkrijgen van de graad van licentiaat in de Godgeleerdheid, Leuven, 1992, XVI-154 pp. Promotor: Prof.dr. Paul SCHOTSMANS. (H.J.)

**108.** — Filip NOËL, O.Praem., *De «grote weglating» (Mc 6,45-8,26) in het Lucasevangelie. Een kritisch overzicht*, onuitgegeven verhandeling tot het verkrijgen van de graad van licentiaat in de Godgeleerdheid, Leuven, 1992, XX-175 pp. Promotor: Prof.dr. Frans NEIRYNCK. (H.J.)



## Barthe

109. — Rolf BÄRENFÄNGER, *Ein bemerkenswerter mittelalterlicher Hausbefund vom Kloster Barthe*, in *Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Altertümer zu Emden (Emder Jahrbuch)*, Band LXXI, 1991, Seite 5-15. — Rolf BÄRENFÄNGER, *Brände und Feuerstellen am 'Kloster Barthe' aus archäologischer Sicht*, in *100 Jahre freiwillige Feuerwehr Hesel 1891-1991*, Rhanderfehn, 1991, Seite 63-73. — In beiden Aufsätzen wird über die noch nicht abgeschlossenen Ausgrabungen des Klosters Barthe berichtet. Nach der ersten Holzkirche entstand im 13. Jahrhundert eine Backsteinkirche, welche nach einem (teilweisen?) Brand nochmals in Backstein aufgeführt wurde. Im Klosterbereich gab es ein freistehendes Haus, das als Handwerkerhaus angesprochen wird, in dem aber auch Speisen zubereitet wurden. (L.H.)

## Beauport

110. — Geneviève LE LOUARN-PLESSIX, *L'abbaye de Beauport, en Paimpol*, dans *Mémoires de la Société d'histoire et d'archéologie de Bretagne*, LXV, 1988, pp. 409-420. (H.J.)

## Beaurepart

111. — Frédérique DONNAY, *Inventaire analytique de documents relatifs à l'histoire du diocèse de Liège sous le régime des nonces de Cologne: Giuseppe-Maria Sanfelice (1652-1659)*, (Institut Historique Belge de Rome. *Analecta Vaticano-Belgica*. Deuxième Série, Section B: Nonciature de Cologne, t. VII), Bruxelles, Rome, 427 pp.

N° 470: Bref d'Alexandre VII annexé à la lettre du 24 juin, Rome, le 23 juin 1656. «Le pape donne ordre à Sanfelice de visiter et de réformer tout ce qui touche à la religion, tant le clergé séculier que régulier, tant les hommes que les femmes, qu'ils soient cisterciens, prémontrés ou de tout autre ordre, que ce soit un monastère, un prieuré, un hôpital ou tout autre lieu pieux, qu'il soit exempté ou non, soumis au Saint-Siège ou à la cité et au diocèse de Liège, et aussi bien les supérieurs que les membres. Qu'il fasse enquête également au sujet des statuts, des coutumes, de la vie, des moeurs, du rituel et de la discipline, qu'il veille à ce que tout se ramène à l'application de la doctrine évangélique et apostolique, des Saints Canons, des décrets des conciles, surtout ceux de Trente, et qu'à cette occasion, il corrige, renoue, change ce qui existe et punisse ceux qui ne se soumettent pas.»

N° 490: Du dimanche 27 août jusqu'au vendredi le 1er septembre 1656, le nonce a visité cinq abbayes, entre autres celle de Beaurepart. Le compte rendu de la visite de Beaurepart est conservé dans VATICANE, Archivio Segreto (A.S.V.), *Archivio della Nunziatura di Colonia (A.N.C.)*, 147, fol. 101 r°, et 148, fol. 9 r° à 10 r°.

N° 530, n. 2, cite les décrets pour le monastère de Beaurepart lors de cette visite, dans A.S.V., A.N.C., 148, fol. 91 r°-v°, 92 r°. Le texte est



publié dans *Annexe 7*, pp. 393-394. Ils confirment les décrets d'une visite précédente du cardinal P.L. Carafa, nonce de Cologne de 1624 à 1634, et ajoutent 19 points concrets. Le texte ne porte ni date ni lieu. L'auteur pense le dater au courant d'octobre 1656.

Dans cet inventaire n'est mentionnée aucune autre maison prémontrée dans le diocèse. (H.J.)

### Bellelay

**112.** — *L'ancienne abbaye de Bellelay. Histoire de son architecture*, s.l., 1992, Éd. Intervalles, 245 pp., ill.

Ce beau livre magnifiquement et abondamment illustré, et patronné par la Fondation de l'abbatiale de Bellelay, est une monographie très réussie sur l'ancienne abbaye de Bellelay qui suscite depuis de nombreuses années l'intérêt des historiens du canton de Berne. L'ouvrage se compose de deux parties: *Des origines au XVII<sup>e</sup> siècle*, par Alfred WYSS et Daniel DE RAEMY, et *L'œuvre de Franz Beer*, par Daniel DE RAEMY.

L'intention primitive des éditeurs était de traduire pour le public francophone la thèse d'Alfred Wyss, publiée en allemand voici trente ans. Les éditeurs ont préféré reprendre les grandes lignes de la thèse en y intégrant les nouvelles connaissances acquises au cours de ces dernières décennies. L'introduction historique sur l'ordre de Prémontré et sa spiritualité est un peu brève, mais elle donne cependant une bonne idée générale de ce que sont les Prémontrés. En effet, comment expliquer le chef-d'œuvre architectural de cette abbaye sans connaître la spiritualité des religieux qui la construisirent et y demeurèrent pendant sept siècles? Les comparaisons architecturales illustrées avec de nombreuses autres églises de l'ordre ou de la même région sont judicieuses et éclairantes pour comprendre ce monument qui demeure l'un des plus beaux témoignages laissés par l'ordre de Prémontré en Suisse. Ce livre s'adresse à un large public et nous sommes heureux de le recommander. (B.A.)

### Bellozanne

**113.** — Pierre Kohler, astronome professionnel du CNRS à l'observatoire de Meudon pendant quatorze ans, est journaliste scientifique depuis 1980. Il vient de publier un article [KOHLER, P., *Cinq continents à la dérive*, dans *Historia*, mai 1992, n° 545, pp. 18-25], dans lequel il fait mention, sans dire qu'il s'agit d'un Prémontré, de François Placet, prieur de Bellozanne en 1666 et d'Arthous en 1672, qui fut un précurseur de la théorie de la dérive des continents.

Kohler écrit notamment: «Il faut cependant remarquer que dès 1620, le philosophe anglais Bacon baron Verulam, puis en 1666 le Français François Placet avaient déjà été frappés par l'analogie de forme entre les côtes de l'Amérique du Sud et celles de l'Afrique au niveau du golfe du Gabon. Ce dernier affirma ainsi qu'avant le Déluge biblique l'Amérique était rattachée à l'Ancien Monde» (p. 19). Placet a moins cherché dans



ses publications à élaborer directement une théorie scientifique qu'à démontrer que les bouleversements géologiques étudiés avaient leur cause lointaine dans le péché d'Adam.

Les titres des ouvrages de François Placet sont évocateurs: *La Corruption du grand et du petit monde, où il est traité des changements funestes arrivés en tout l'Univers en la Nature humaine depuis le péché d'Adam*, Paris, 1666; *La Superstition du temps, reconnue aux talismans, figures astrales et statues fatales, contre un livre anonyme intitulé: «Talismans justifiez», avec la poudre de sympathie soupçonnée de magie*, Paris, 1668; *La Corruption des cieux par le péché, où il est démontré que tous les cieux, excepté l'Empiré, sont sujets à corruption*, Lyon, 1672.

Sur Placet, on consultera utilement: L. GOOVAERTS, *Écrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré. Dictionnaire bio-bibliographique*, Bruxelles, 1899-1916, t. II, pp. 49-50, et A. DEBERT, *De quelques prémontrés «hommes de science» et précurseurs*, dans *Actes du 13<sup>e</sup> Colloque du C.E.R.P.*, Amiens, 1988, pp. 73-78. (B.A.)

#### Berne

114. — De dissertatie van Wolfgang GÄRTNER, *Das Chorherrenstift Klosterrath in der Kanonikerreform des 12. Jahrhunderts*, in *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins*, XCVII, 1991, pp. 33-220, behandelt op pp. 143-146 ook de voorgeschiedenis van de Abdij van Berne. In 1132 immers werd in Berne aan de Maas een prioraat gevestigd van de augustijnenabdij van Kloosterrade in Nederlands Zuid-Limburg, sinds de Franse tijd Rolduc genaamd. Het experiment duurde maar omtrent een jaar. In 1134 kwamen vanuit Mariënweerd norbertijnen naar Berne. De voorgeschiedenis van Berne is op basis van oorkonden en van de *Annales Rodenses* grondig beschreven, doch op pp. 145 en 206 is de naam van de vroegere Bernse historicus Heijman jammer genoeg misvormd tot Hijmann. (A.v.d.H.)

115. — *De liturgische handschriftfragmenten met muzieknnotatie van de Abdij van Berne* luidt de titel van de syllabus van de Werkgroep Bronnenonderzoek Middeleeuwen onder redactie van mevr. I. DE LOOS, uitgaande van de vakgroep Muziekwetenschap der Rijksuniversiteit Utrecht (1990/91), 170 blz. inleiding en beschrijving, en 12 blz. deelopkopieën van de behandelde 15 «*membra disiecta*» uit de mis-liturgie en de 23 dergelijke fragmenten uit de officie-liturgie.

De perkamenten fragmenten, meest gehele folia, bewaard in het kloosterarchief van Berne, zijn in het algemeen in goede staat en dateren van de 11de tot en met de 16de eeuw of nog later. Alleen die van voor ca. 1600 zijn beschreven, nl. de bovengenoemde 38 stuks.

Het werkstuk is dermate technisch en speciaal, dat we hier slechts enige onderwerpen uit de *Inleiding* noemen: de *herkomst* van de fragmenten (niet van premonstratenzer oorsprong, wel ten dele afkomstig uit de door Berne in 1623 verworven boekerij van het St. Gregoriushuis



van de Broeders van het Gemene Leven in Den Bosch), en de *muzieknotatie* (o.a. van 6 fragmenten uit de 11de en 12de eeuw, nog in «*campo aperto*»). De beschrijvingen zelf van de voorkomende teksten of tekstfragmenten, met begin- en slotwoorden, vormen het leeuwedeel van de syllabus, maar de 20-tal studenten-musicologie hebben zich ook moeten buigen over de datering, localisering, materiaal, afmetingen, katern, liniëring, regels, schriftsoort, muzieknotatie, decoratie, band, sporen van hergebruik en de herkomst, kortom zovele facetten van deze *deperdita*, dat met respect en dankbaarheid mag worden teruggezien op een dergelijk seminariejaar van jonge musici en musicae in opleiding en op de vakbekwame begeleiding. (H.v.B.)

116. — De reeds eerder besproken doctoraalscriptie van mevr. Th.W. STOFFELEN, *Twee Berner parochiebibliotheken uit het post-Tridentinum: Bokhoven en Lithoyen* (zie *Anal.Praem.*, LXIII, 1987, pp. 126-128), is nu in een afgeslankte vorm en voor iedereen toegankelijk gepubliceerd in *Ons Geestelijk Erf*, LXV, 1991, pp. 197-260. Na de inleidende teksten en tabellen worden de boekenlijsten van de twee parochies, daterend van 1622, in transcriptie en identificatie gegeven; die van Bokhoven in 157 nummers, die van Lithoyen in 32 nummers. Een Engels *Summary* sluit de publicatie af. De hartewens van de recensent (A. van de Hurk) destijds geuit, om ook de bewaarde lijsten van drie pastoors van Berne uit de 17de eeuw, tesamen zo'n 200 nummers tellende, bij deze publicatie te betrekken, is helaas niet vervuld. (H.v.B.)

117. — Alph.W. VAN DEN HURK, *De kersouwe steeds getrouwe*, Heeswijk-Dinther, De Kersouwe, 1992, 72 pp. met ill., geeft voor de periode 1945 t/m 1992 een overzicht van de Heeswijkse openluchtspelen van *De Kersouwe*, waarbij de Abdijs nauw betrokken was. (A.v.d.H.)

118. — *Nova et Vetera*, 25 jaar Vereniging voor Latijnse Liturgie, Kampen, 1992, 306 pp., is een bundel opstellen, geredigeerd door B.F.N. BÖCKER, e.a., waarin dr. P. AL O.Praem. een artikel heeft geschreven over *Levende eredienst. Orthodoxe stemmen over liturgievernieuwingen na Vaticanum II*, pp. 47-65.

Dezelfde auteur, P. AL, leverde een bijdrage *De ikoon van de Intrede van de Moeder Gods in de tempel*, in *Het Christelijk Oosten*, Nijmegen, XLIII, 1991, pp. 246-258, met 3 afbeeldingen. (H.v.B.)

#### Brabant

119. — Gilbert TOURNOY et Jozef IJSEWIJN, *I codici del Petrarca nel Belgio*, (Censimento dei Codici Petrarcheschi, t. X), Padoue, 1988, 89 pp. Ce tome donne les manuscrits en Belgique de l'œuvre de Petrarca. Nous y avons trouvé de provenance prémontrée les mss.: N° 23 (pp. 39-40): BRUXELLES, *Bibliothèque royale Albert I*, ms. 14486-14491, XV<sup>e</sup> s., Parc.



N° 25 (pp. 42-43): IDEM, ms. 14665-69 (J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique*, t. III, Bruxelles, 1903, n° 1962), XV<sup>e</sup> s., Parc.

N° 30 (pp. 49-50): IDEM, ms. 21865 (J. VAN DEN GHEYN, *o.c.*, t. II, n° 1470), XV<sup>e</sup> s., Parc.

N° 32 (pp. 51-55): IDEM, ms. 21951, XV<sup>e</sup> s., Parc.

N° 42 (p. 68): GRIMBERGEN, Abdijbibliotheek, n° II.57, XVI<sup>e</sup> s.

N° 51 (pp. 80-81): LIÈGE, Bibliothèque de l'Université, Wittert 110, XV<sup>e</sup> s., Parc.

Le n° 43 (pp. 69-70): LEUVEN, Katholieke Universiteit. Bibliotheek der Fakulteit Godgeleerdheid, *Fonds Seminarie Mechelen*, n° 47, XV<sup>e</sup> s., provient de l'ancien monastère des chanoines réguliers de Saint-Augustin de Bois-Seigneur-Isaac, aujourd'hui prieuré prémontré. (H.J.)

**120.** — L.F.W. ADRIAENSSSEN, *De Bossche klokkengietersfamilie Moer, 1450-1570*, in *Noordbrabants historisch jaarboek*, VI, 1989, pp. 45-78. In bijlage geeft de auteur een *Lijst van achterhaalde klokken van de familie Moer*, hierin vinden we uitgevoerd werk voor de abdij van Averbode (1503, 1504, 1511, 1513, 1519, 1522) en haar parochie Hechtel (1493), voor de parochiekerken Berlicum (1482) en Bokhoven (1552) van Berne, voor Arendonk (1520), Lage Mierde (1511, 1519) en Lierop (1509, 1511) van Floreffe en voor de Tongerlose parochiekerken Broechem (1486) en Tilburg (1536). (H.J.)

**121.** — Frans PENDERS, *De dekenij Herentals (1670-1773). Bijdrage tot de studie van het kerkelijk leven in het bisdom Antwerpen*, in *Historisch Jaarboek van Herentals*, IV, 1989, pp. 5-146 en V, 1990, pp. 133-184. In het decanaat Herentals werden de parochies Eindhout, Veerle en Vorst (alle drie gem. Laakdal) van parochiepriesters voorzien door de abdij van Averbode, Olmen (gem. Balen) door de abdij van Postel en Herselt, Houtvenne (gem. Hulshout) en Olen door de abdij van Tongerlo. Deze interessante en degelijke studie is vooral gebaseerd op decanale visitatieverslagen. De archieven van Averbode, Postel en Tongerlo werden niet onderzocht wegens tijdgebrek en de hoofdzakelijk financiële aard van de stukken (p. 117, noot 10 bij de bibliografie). (H.J.)

**122.** — Patrick ROOSE, *Orgelmaker Christiaan Penceler en het gerestaureerde orgel te Balen*, in *Orgelkunst*, XII, 1989, pp. 16-23. Korte synthese over C. Penceler (ca. 1678 - 1736), gevolgd door een lijst van diens bekende activiteiten en een uitvoerige bibliografie. C. Penceler werkte voor de abdijen van Averbode en Tongerlo, voor de premonstratenzer parochies Arendonk, Weelde — nieuw orgel, Balen — nieuw orgel, Vorst (gem. Laakdal), Tessenderlo en voor het norbertinessenklooster Besloten Hof te Herentals. Het orgel te Balen werd pas gerestaureerd. (H.J.)



123. — *Men kent de monnik niet aan zijn pij. Belgische kloosterklederdrachten. Tentoonstelling in het Algemeen Rijksarchief van 3 april tot 19 juni 1992*, (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Educatieve Dienst. Catalogussen, dl. CIX), Brussel, 1992, 34 pp. Zeer beknopte catalogus bij een bescheiden tentoonstelling. De premonstratenzers worden vermeld pp. 21-22, nrs. 69-85, met o.a. portretten van Augustinus Wichmans, abt van Tongerlo (nr. 77), Macarius Simeomo, abt van de Sint-Michielsabdij te Antwerpen (nr. 82), van beide portretten wordt de huidige bewaarplaats niet opgegeven, foto van het bekende portret van abt Mattheus van Iersel van de Sint-Michielsabdij door P.P. Rubens (nr. 84) en portret van kanunnik De Jonghe uit de Parkabdij, pastoor te Werchter (†1784) (nr. 85). Bovendien werd op de tentoonstelling een portret getoond, niet opgenomen in de catalogus, met de vermelding: «Een premonstratenzerabt, schilderij op doek van Herreyns». Het betreft hier abt W.F. Rosa (1781-'86) van de Sint-Michielsabdij, wiens op het schilderij afgebeeld wapenschild gepubliceerd werd in *Verzameling der graf- en gedenkschriften van de provincie Antwerpen*, dl. IV, Antwerpen, 1859, p. 510. Ook hier werd de huidige bewaarplaats van het schilderij niet vermeld. (K.V.E. en H.J.)

124. — Jeroen VAN DE VEN, *Handschriften en Handschriftfragmenten in het bezit van de Theologische Faculteit Tilburg*, (Publikaties van de Theologische Faculteit Tilburg, dl. XIV), Tilburg, 1990, 221 pp. Het overgrote deel van de hier beschreven handschriften is afkomstig van de bibliotheek van het in 1967 opgeheven Groot-Seminarie Haaren.

De nrs. 5, 12, 14-16 (Haaren hs. 5, 16, 19-21) werden in 1957-1958 opnieuw gebonden en gerestaureerd door het Kunstatelier Sint-Catharinadal te Oosterhout.

Cat. 40, Haaren nov. 47: Stukken betreffende de premonstratenzer abdijen van Tongerlo en Postel. Geschreven in het Latijn en het Nederlands, verzamelhandschrift, negentiende eeuw, meerdere handen: I. *Necrologium Tongerloense*, over de periode 1130-1788 (fol. 1\*, pp. 1-246; pp. 228-246 onbeschreven);

II. *Inventaris* van stukken van de abdij van Postel (pp. 1-8; pp. 6-8 onbeschreven);

III. *Stukken wegens Postel en de kerken daar onder behorende* (fol. 1\*, pp. 1-104; pp. 103-104 onbeschreven);

IV. *Memoriale monasterio Postellense*, over de periode 1560-1815 (fol. 1\*, pp. 1-118).

Cat. 41, Haaren nov. 48: Johannes MOORS (†1641), *Memoriale*, negentiende-eeuwse kopie, 100 fol., gelijktijdige inktpaginering: 1-160. Beschreven periode: 24 juni 1637 tot en met 31 december 1639. Dit dagboek werd uitgegeven door A.M. FRENKEN, *Het Dagboek van prelaat Jan Moors, 24 Juni 1637 — einde 1639*, in *Bossche Bijdragen*, XVII, 1940-1941, pp. 19-243. De auteur vermeldt dit niet, evenmin vermeldt hij de uitgave van *Het memoriaal van abt Jan Moors, 15 november 1634 — 23 juni 1637*, ed. G.M. VAN DER VELDEN, (Bibliotheca



Anal. Praem., dl. XIV), Averbode, 1980 (cfr. *Anal. Praem.*, LVII, 1981, pp. 253-255). Het zojuist vermelde handschrift sluit hierop onmiddellijk aan. Volgens A. Frenken bevat het Haarense afschrift vele fouten en gebreken (p. 19, noot 1).

Cat. 65, Haaren nov. 84: *Theologische dictaatschriften*, geschreven in 1737 door Arnoldus Henricus van Lummen, student van het Leuvens College van Prémontré. Twee cursusnota's in één band gebonden:

I. *Tractatus de casibus reservatis* (fol. 2\*, pp. 1-144), gevolgd door een index (pp. 144-148). Titelblad (fol. 2\* 1°): *Tractatus theologici auctore reverendissimo ac amplissimo domino domino Simone Braunman celeberrimae abbatiae Averbodiensis abbate dignissimo, quondam collegii canonicorum ordinis Praemonstratensis Lovanii praeside. Arnoldus Henricus van Lummen 1737.*

II. *Tractatus de Impedimentis Matrimonii* (fol. 1\*, pp. 1-159), gevolgd door een *Appendix* (pp. 160-229) en een *Index* op beide (pp. 230-231).

De auteur verwijst hierbij niet naar de postuum uitgegeven cursus van abt Simon BRAUNMAN, *Tractatus theologici tum praxi, tum speculationi accommodati*, dln. II en III, Leuven, (1751). (H.J.)

#### Braine, Saint-Yved

125. — Het boek van Andrea TEUSCHER, *Das Prämonstratenserklöster Saint-Yved in Braine als Grablege des Grafen von Dreux. Zu Stifterverhalten und Grabmalgestaltung im Frankreich des 13. Jahrhunderts*, (Bamberger Studien zur Kunstgeschichte und Denkmalpflege, dl. VII), Bamberg, 1990, Selbstverlag, ISBN 3-925009-06-X, 224 pp., 98 afb. en taf., werd besproken door Michael BORGOLTE, in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, XLVII, 1991, nr. 2, pp. 796-797. (W.M.G.)

#### Chotěšov

126. — Die Grundherrschaft dieses Frauenklosters wird erwähnt in Uta HENNINGSEN, *Besitz und Einkünfte der Herren von Rosenberg in Böhmen nach dem Urbar von 1379/84*, Marburg/Lahn, 1989, S. 64. Hier zitiert: Rostislav Nový, *Dýmné*, in: *Časopis Společnosti Přátel Starožitnosti*, LXVIII, 1960, S. 6. (I.H.P.)

#### Csorna

127. — Imre KOVÁCS, *Adatok a magyarországi premonstreiek teológiai irodalmi munkásságához a középkorban* (= Data concerning the hungarian premonstratensians' theological literary work in the middle-ages), in *Magyar egyháztörténeti vázlatok* (= Essays in church history in Hungary), vol. II, Budapest, 1990, pp. 67-75, with a short english summary. (L.H.)

128. — Am 28./29. November 1991 wurden im Komitatssitz Vas Szombathely die Adolf Kunc Gedenktage (Kunc Adolf Emléknepok) gehalten. Der Bischof von Szombathely (Steinamanger), István Kon-



koly, hatte das Patronat über die Veranstaltung übernommen. Unter den Vortragenden aus dem In- und Ausland waren auch zwei Prämonstratenser von Csorna. Abt Edmund L. Horváth sprach über *Szombathely és a Premontreiek* (Steinamanger und die Prämonstratenser) und Imre Kovács über *A Premontrei Rend története* (Die Geschichte des Prämonstratenserordens). — Adolf Kunc (1841-1905) war Prämonstratenser von Csorna, Gymnasiallehrer für Physik und Mathematik, später Direktor des Gymnasiums der Prämonstratenser von Szombathely. Von 1884 bis 1905 war er Propst-Prälat von Csorna. Am 25. August 1880, anlässlich einer wissenschaftlichen Konferenz, demonstrierte er mit einem in der Kuppel der Kathedrale aufgehängten Pendel das Pendelexperiment von Foucault, um damit die Rotation der Erde zu beweisen. Jetzt bei den anlässlich des 150. Jahrestags der Geburt gehaltenen Gedenktagen wurde das Pendelexperiment an gleicher Stelle wiederholt. (A.E.K.)

129. — Am 29. Mai 1992 wurde in Keszthely anlässlich der 220-Jahrfeier der Gründung des Gymnasiums eine wissenschaftliche schulgeschichtliche Konferenz im Festetics-Schloß gehalten. — Graf Paul Festetics hatte das Gymnasium 1772 gegründet. Von 1772 bis 1808 lehrten hier die Franziskaner, danach bis 1948 die Prämonstratenser von Csorna. Daran erinnerte Abt Edmund L. Horváth in seinem Vortrag *Keszthely és a premontreiek. A premontrei oktatás szelleme és lelkiisége* (Keszthely und die Prämonstratenser. Die Geistigkeit und die Mentalität der Prämonstratenser-Schulung). Seit 1948 ist das Gymnasium in staatlicher Trägerschaft. Weitere Vortragende waren: Asztrik I. Várszegi OSB, Hauptabt von Pannonhalma, Imre Kovács OPraem., Bertalan Andrásfalvi, Kultusminister Ungarns, László Czoma, Parlamentsmitglied, usw. Unter den Teilnehmern war auch Herzog Georg Festetics, der Nachfahre des Gründers. (A.E.K.)

#### Drongen

130. — In ons recent bij het Algemeen Rijksarchief gepubliceerd doctoraatsproefschrift, getiteld *Zeespiegelrijzing, transgressiefasen en stormvloed in maritiem Vlaanderen tot het einde van de XVIde eeuw. Een landschappelijke, ecologische en klimatologische studie in historisch perspectief*, 2 dln., Algemeen Rijksarchief, Brussel, 1992, in-4°, 739 pp., 31 ill., 9 bijl., werd aandacht besteed aan de middeleeuwse veengebieden in het zuidoostelijke Westerscheldegebied. Hierbij kwam ook het domein Hulsterlo van de abdij van Drongen aan bod (pp. 449-453). Deze abdij had dit domein verworven in 1136 en deed er aan turfwinning met behulp van loonarbeiders gevestigd te Meerdonk en Nieuw-namen. Hulsterlo werd vergeleken met de naburige veenkolonies Verrebroek en Kieldrecht. Door deze vergelijkende studie konden we aantonen dat de veenafgraving op quasi industriële schaal hier van start ging in de 12de eeuw als gevolg van een versnelde ontwikkeling van de steden die de afzetmarkten vormden voor de onder de vorm van turf



geleverde brandstof. De studie van de veenontginning in Noord-Vlaanderen staat in directe relatie tot de problematiek van de evolutie van de zeespiegelrijzing. De aanwezigheid van een dik oppervlakteveenpakket dat intensieve turfafgraving toeliet sinds de volle middeleeuwen toont aan dat dit veengebied niet met zeeklei werd afgedekt tijdens veronderstelde vroegmiddeleeuwse zeetransgressiefasen, de zogenaamde Duinkerketransgressiefasen. De zeeinvloed bleef in de bestudeerde polderregio (Meerdonk, eertijds Hulsterlo eigendom van de abdij van Drongen, Verrebroek en Kieldrecht) afwezig tot de kunstmatige inundaties van de Tachtigjarige Oorlog. (Beatrijs AUGUSTYN)

#### Easby

131. — Peter FERGUSSON, *The Refectory at Easby Abbey: Form and Iconography*, in *The Art Bulletin*, LXXI, 1989, pp. 334-351. This article argues for a distinction between monastic and canonic architecture in twelfth- and thirteenth-century England in one building type, the refectory. Analysis of the refectory at Easby Abbey in Yorkshire, the earliest and most complete surviving canons' refectory in the north of England, provides for comparison with monastic refectories, particularly those of the Cistercians. It is suggested that canons' refectories were conscious reflections of the Cenaculum in Jerusalem, that the impulse for such representation was characteristic of canons, and that the adoption of the distinctive two-story building form followed from the involvement of England in the Third Crusade (Summary, p. 351). (A.v.d.H. and H.J.)

#### Enkenbach

132. — Richard W. GASSEN, *Romantik in der Pfalz. Das Zeitalter der Salier und Staufer*, Landau in der Pfalz, 1991. S. 165-172: Ausführliche Beschreibung der ganz schön restaurierten Klosterkirche der Prämonstratenserinnen in Enkenbach, heute in Gebrauch als katholische Pfarrkirche St. Norbert. Die ursprüngliche Kirche wurde gebaut um etwa 1220-1272. Das Orts- und Personenregister verweist auf noch andere Erwähnungen von Prämonstratenserhäusern. (H.J.)

#### Étival

133. — René GEORGE, *Le livre des quatre confréries d'Étival, un document pour l'histoire des confréries de dévotion [et ses rapports avec l'abbé prémontré d'Étival]*, dans *Bulletin de la Société philomatique vosgienne*, XCI, 1988, pp. 177-210. (H.J.)

#### Floreffe

134. — J. MOLEMANS, *De eerste kadastrale meting van Overpelt (1761-1763). Achtergronden van een jarenlang conflict met de abdij van Floreffe*, in *Het Oude Land van Loon*, XLIII, 1988, pp. 27-53. In 1761



wilde de gemeente Overpelt — waar de abdij van Floreffe uitgebreide bezittingen had — een nauwkeurige opmeting van alle gronden laten opmaken en op deze basis een nauwkeuriger belastingstelsel invoeren. De abdij van Floreffe, vooral in de persoon van haar rentmeester Jan Barthels, verzette zich hiertegen d.m.v. talrijke processen. Pas in 1773 kwam een minnelijke schikking tot stand, waarbij de abdij slechts twee derde moest betalen van het oorspronkelijk geëiste bedrag. Bijlage 2: OVERPELT, Gemeentearchief, 17: *Goederen van de abdij van Floreffe in Overpelt*, volgens de taxering uit 1763. (H.J.)

## France

135. — A.-M. GENEVOIS, J.-F. GENEST et A. CHALANDON, *Bibliothèques de manuscrits médiévaux en France. Relevé des inventaires du VIII<sup>e</sup> au XVIII<sup>e</sup> siècle*, Paris, 1987, XIX-388 pp. Concernant l'ordre de Prémontré, nous avons trouvé dans ce livre les références suivantes:

N° 139 (p. 18): PARIS, Bibliothèque nationale, lat. 10395, fol. 43-53 et lat. 18610, fol. 226-232: Catalogue des manuscrits de S. Marien d'Auxerre, 73 art., XVII<sup>e</sup> s., inédit.

N° 176 (p. 22): CHARLEVILLE, Bibliothèque municipale, 25, fol. 1: Liste des livres copiés sur l'ordre de Baudouin de Beaumont, abbé de Belval, et donnés par lui à l'abbaye, 14 art., 1314 ... 1347; éd.: *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques des départements*, Série in-4°, V, 1889, p. 555.

N° 217 (p. 27): Liste des mss. de Belval publiée par le P. Hugo, 67 art., 1734; éd.: C.L. HUGO, *Sacri Ordinis Praemonstratensis Annales*, t. I, Nancy, 1734, col. 265-268, et: S. COLLIN-ROSET, dans *Actes du 95<sup>e</sup> congrès des sociétés savantes* (Reims 1970), 1975, pp. 429-432.

N° 218: CHARLEVILLE, Bibliothèque municipale, 301, pp. 523-532: Catalogue de la bibliothèque de l'abbaye de Belval, 76 art. = 110 vol., 1741; éd.: S. COLLIN-ROSET, dans *Actes...*, pp. 433-435.

N° 219: IDEM, 81a, fol. garde 1 et ult. r° et v°; 81b, fol. garde ult. r° et v°: Tables chronologique, puis méthodique, des mss. de l'abbaye de Belval par Dom Delahaut, dernier bibliothécaire, de 76 à 80 art. = env. 110 vol., 1765; éd.: S. COLLIN-ROSET, dans *Actes...*, pp. 436-447.

N° 220: IDEM, 445, pp. 33-38 (liste des livres mss.): Catalogue des livres imprimés et manuscrits de la bibliothèque de Belval fait sur ordre des comités ecclésiastiques ... par le curé de Vaux-en-Dieulet, août 1791; éd.: S. COLLIN-ROSET, dans *Actes...*, pp. 447-453.

N° 308 (p. 38): PARIS, Bibliothèque nationale, nouv. acq. lat. 950, fol. 4 v° - 5, et IDEM, fr. 19428, fol. 244 v° - 245 v° (copie): Catalogue des mss. hagiographiques des prémontrés de Braine, dressé par Nicolas de Beaufort, 5 art., 1590, inédit.

N° 504 (p. 61): LAON, Bibliothèque municipale, 110, dernier fol.: Inventaire des mss. de l'abbaye de Cuissy, 22 art., XII<sup>e</sup> s.; éd.: voir Th. GOTTLIEB, *Über mittelalterliche Bibliotheken*, Leipzig, 1890 (Graz, 1955), n° 285.



N° 570 (p. 70): SAINT-DIÉ, Bibliothèque municipale, n° 71: Catalogue de la bibliothèque de Saint-Pierre d'Étival, (présence de mss. non vérifiée), 1739, inédit.

N° 673 (p. 84): COPENHAGUE, Kongelige Bibliothek, Thott 49 Fol., fol. 180 v°: Catalogue des livres donnés en garde à P. d'Arthous par Guillaume d'Evaux, pour le compte de l'abbaye, XV<sup>e</sup> s.; éd.: P. LEHMANN, dans *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*, XXI, 1934, p. 174.

N° 867 (p. 110): VERSAILLES, Archives départementales d'Yvelines, 48 H 1: Inventaire de l'église et sacristie de l'abbaye de Joyenval en 1649, avec récolements de 1652, 1673, 1674, (quelques livres liturgiques, présence de mss. non vérifiée), 1649, inédit.

N° 873 (p. 111): MARSEILLE, Archives départementales du Bouches-du-Rhône, 61 H 109: 4 livres liturgiques cités dans un inventaire des biens de l'abbaye de l'Huveaune, 1388; éd.: voir F. DE MELY et E. BISHOP, *Bibliographie générale des inventaires imprimés*, 3 t., Paris, 1868-1881, n° 133.

N° 958 (p. 121): PARIS, Bibliothèque nationale, nouv. acq. lat. 950, fol. 12 v°, et IDEM, fr. 19428, fol. 232-261: Catalogue des mss. hagiographiques du Valsecret, rédigé par Nicolas de Beaufort, 4 mss., 1590; éd.: F. DOLBEAU, dans *Revue d'histoire des textes*, VI, 1976, pp. 194-195.

N° 1365 (p. 169): PARIS, Archives nationales, S, carton 4342, n° 1: Catalogue des livres de la bibliothèque du Collège des Prémontrés, 180 vol. (mss. difficiles à décèler), XVIII<sup>e</sup> s. (?), inédit.

N° 1645 (p. 203): Testament de Robert Abolanz, chanoine et lecteur de S. Etienne d'Auxerre par lequel il lègue à la cathédrale 3 livres, avant son entrée chez les prémontrés, 1205; éd.: J. LEBEUF, *Mémoires concernant l'histoire civile et ecclésiastique d'Auxerre*, 1855, p. 68.

N° 1895 (p. 233): BRUXELLES, Bibliothèque des Bollandistes, 98, fol. 317-347: Catalogue des manuscrits de Vicoigne, XVII<sup>e</sup> s., inédit. (H.J.)

#### Frigolet

136. — Thomas Secuianu (°1933), religieux de l'abbaye d'Averbode et administrateur de l'abbaye de Saint-Michel de Frigolet, a été élu Père abbé de cette abbaye le 2 mai 1992. Il reçut la bénédiction abbatiale le 14 juin 1992. (H.J.)

#### Gödöllő

137. — Als Erfolg der auch in den Wintermonaten fortgesetzten Bauarbeiten wurde das Dach der vor zwei Jahren begonnenen kleinen Klosterkirche fertiggestellt. Das nötige Holzmaterial lieferte das Stift Schlägl als Geschenk. So konnten die Altstudenten des ehemaligen Gymnasiums Gödöllő den Norberttag am 6. Juni 1992 in dieser kleinen Kirche mit ihren noch unverputzten Wänden feiern. Sie haben ihre Mitwirkung bei der Inneneinrichtung versprochen. (O.F.)



**138.** — Astrik L. GABRIEL, *Georgius Wolff* (†1499), printer and officer of the English-German Nation at the University of Paris. His Social, Professional and Academic Connections, in Ferdinand SEIBT (ed.), *Gesellschaftsgeschichte. Festschrift für Karl Bosl zum 80. Geburtstag*, t. II, München, 1988, pp. 91-114.

IDEM, *Franciscus Ossmanus*, a popular officer of the English-German Nation in great demand at the University of Paris (1515-1524), in *Mélanges de la Bibliothèque de la Sorbonne offerts à André Tuilier, directeur honoraire de la Bibliothèque de la Sorbonne. Mélanges de la Bibliothèque de la Sorbonne*, VIII, 1988, pp. 139-157. (H.J.)

**139.** — Astrik L. Gabriel, titular provost of the romanesque Prémontré Church of the Island of Saint Marguerite in Budapest and director of the Frank M. Folsom Ambrosiana Microfilm and Photographic Collection at the University of Notre Dame, took part in the 400th anniversary celebration of the University of Dublin-Trinity College in March 1992.

On March 14, during the closing ceremonies of the celebration, Professor Gabriel gave a lecture in Trinity's James Ussher Theater. His topic was *A Counter-Reformation University Founded in Hungary in 1635*. Earlier during his four-day visit, Professor Gabriel presented Thomas Mitchell, provost of the University of Dublin, with Notre Dame's Sesquicentennial Seal and a letter of good wishes from Notre Dame president Rev. Edward A. Malloy, C.S.C. He also attended a special dinner with Ireland's president, Mary Robinson.

A Hungarian native and a member of the Notre Dame faculty since 1948, Professor Gabriel has been an honorary member of the Hungarian Academy of Sciences since 1983. Earlier this year, he appeared on a television program aired by the Hungarian State television network as part of a series entitled *Successful American Scholars of Hungarian Descent in the United States*. (M.O.G.)

Grimbergen

**140.** — Paul CULOT, *Quatre siècles de reliure en Belgique 1500-1900. Catalogue*, Brussel, 1989.

Nr. 29 (pp. 80-81, afb.): *Reliure aux armes de Jean-Balthazar de Vischer*, rond het werk Franciscus ZYPAEUS, *Consultationes canonicae pleraque ex iure nouissimo Concilij Tridentini recentiorumque Pontificiarum constitutionum depromptae*, Antwerpen, 1640. Voor- en achterplat dragen het wapen van Jean-Balthazar de Visscher, heer van Schiplaeken (1580-1640), met op de voorzijde de tekst «EX DONO F. VINCENTY DE VISCHER, CANONICI GRIMBERGENSIS, 1651». (H.J.)



**141.** — Willem BERGÉ, *Experimentele ontwerpen voor kerkelijk meubilair omstreeks 1700*, in *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*, XXXVIII, 1987, pp. 1-15. De auteur bespreekt o.a. het altaar van de abdijkerk te Grimbergen (1701), waar in het oorspronkelijk ontwerp van de Mechelse beeldhouwer Frans Langhemans boven het altaarstuk een orgel was voorzien. Een gewassen pentekening hiervan wordt bewaard in het abdijsarchief.

Op het einde vermeldt de auteur nog kort de tussen 1730 en 1738 door Jacques Bergé vervaardigde biechtstoelen in de kerk van de Parkabdij te Heverlee, een ervan werd gecombineerd met een preekstoel, de andere met een reliekentribune. Volgens de auteur is het zelfs niet uitgesloten dat beide kerkmeubels de koordeuren flankeerden en zo deel uitmaakten van het doksaal. (H.J.)

**142.** — Karl VERDICKT, *De Franse revolutie: het einde van een bloeiende periode voor de Grimbergse Norbertijnerabdij*, in *Eigen Schoon en De Brabander*, LXXIII, 1990, pp. 121-126. (H.J.)

#### Hamborn (Duisburg)

**143.** — Otto H. BECKER, *Der Plan des Fürsten Karl von Hohenzollern-Sigmaringen zum Rückerwerb der Domäne Hamborn*, in *Hohenzollerische Heimat*, Sigmaringen, XLII, 1992, S. 7-8. Es geht in erster Linie um die Versteigerung der ehemaligen Abtei Hamborn durch Preußen im Jahre 1832. (L.H.)

#### Heylissem

**144.** — Gustave VANDY, *Le destin des derniers moines d'Heylissem*, dans *Le Folklore Brabançon*, 1987, n° 256, pp. 295-306. L'auteur se base surtout sur quelques documents rédigés par les chanoines eux-mêmes, conservés à la cure de Pellaines (com. de Lincent). C'était là que se formait, au début du XIX<sup>e</sup> siècle, une petite communauté de prémontrés d'Heylissem. Une grande pierre tombale au cimetière donne le nom de l'abbé F. Demanet (†1809) et de six chanoines. L'article contient également les noms des membres de la communauté le 8 juillet 1795 (32 religieux) et la photo du portrait du dernier abbé (collection M. Dewolf). (H.J.)

#### Houthem, Sint-Gerlach

**145.** — J. GERITS, *Sint-Gerlach van Houthem feestelijk herdacht*, in *Ons Heem*, XLV, 1991, pp. 30-33. Verslag van de feestelijkheden n.a.v. de 825ste verjaardag van het overlijden van de H. Gerlach te Houthem. Centraal hierbij stond de opening van het reliekschrijn op 4 januari 1990 (sluiting op 8 januari) waarvan het relaas wordt gebracht. Een oude tuniek uit het schrijn werd voor bestudering en restauratie overgebracht naar de Abegg-Stiftung te Riggisberg (Zwitserland). (H.J.)



**146.** — In het najaar van 1991 werd te Leuven een portret geveild met de tekst «F. VAN CAUWENBERGH, RELIGIOSUS HEYLESSE-MENSIS, S.T.L., PRÆPOSITUS AD S. GERLACUM, 1707. ÆTAT[I]S SUE 45.» F. van Cauwenbergh (1662-1718) van de abdij van Heylissem was van 1701 tot aan zijn dood proost van het norbertinesenklooster te Houthem Sint-Gerlach. Over hem, zie Ludger HORST-KÖTTER, *Die Prämonstratenser der belgischen Abtei Heylissem als Präpöste und Vikare in Langwaden und als Pfarrer in Wevelinghoven*, in *Beiträge zur Geschichte der Stadt Grevenbroich*, III, (1980), pp. 51-52. Het schilderij werd verworven door een privé-persoon uit Tienen. (H.J.)

#### Lidlum

**147.** — E.O.G. HAITSMA MULIER en G.A.C. VAN DER LEM, m.m.v. P. KNEVEL, *Repertorium van geschiedschrijvers in Nederland 1500-1800*, (Bibliografische reeks van het Nederlands Historisch Genootschap, dl. VII), Den Haag, 1990, vermeldt onder nr. 293 van Sibrandus LEO (1528/29-1583), kloosterling van de abdij Mariëndal te Lidlum en auteur van de abtenlevens der Friese abdijen Lidlum en Mariëngaarde, de verschillende uitgaven en de vertaling van zijn werk. (H.J.)

#### La Lucerne

**148.** — Marcel LELÉGARD, *Les relations entre l'Abbaye de La Lucerne d'Outremer et l'abbaye du Mont-Saint-Michel*, dans *Amis du Mont-Saint-Michel*, 1989, n° 94, pp. 9-28. L'auteur y présente le texte d'une causerie. M. Lelégard a parlé d'abondance d'un sujet qu'il connaissait bien. (H.J.)

#### Magdeburg

**149.** — Dem Kloster Unser Lieben Frauen in Magdeburg wurde eine ungewöhnliche Ehrung in der Geschichte des neuen Bundeslandes Sachsen-Anhalt zuteil. In dieser historischen Stätte wurde am 16. Juli 1992 die Landesverfassung unterzeichnet, die ab 17. Juli 1992 in Kraft trat. (L.H.)

#### Middelburg, Onze-Lieve-Vrouw

**150.** — Op 15 april 1992 opende meester Pieter van Vollenhoven in aanwezigheid van een flinke delegatie norbertijnen *Historama Abdij Middelburg*, een permanente tentoonstelling met videofilm, opgesteld in de voormalige abdijgebouwen. Abt U. Geniets van Averbode sprak bij deze gelegenheid in de koorkerk over het norbertijnse gemeenschapsleven, waarna een kort oecumenisch gebedsmoment volgde.

Tegelijk met deze feestelijke gebeurtenis werd het zogenoemde *Antependium van de abdij van Middelburg* gedurende enkele weken tentoongesteld in het Zeeuws Museum, eveneens gevestigd in voormalige abdijgebouwen. Dit kostbaar altaarkleed uit het begin van de zestiende



eeuw (ca. 1518), één meter hoog en bijna vier meter lang, rijk geborduurd met goud-, zilver- en zijdedraad, sierde ooit het hoofdaltaar van de abdijkerk. Na de opheffing van de abdij in 1574 kwam het uiteindelijk, o.a. via de abdij van Grimbergen, in 1850 terecht in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel. Bij gelegenheid van de tentoonstelling verscheen Hesther VAN DEN DONK, *Het Antependium uit de abdij van Middelburg, een rijk geborduurd altaarkleed uit het begin van de zestiende eeuw*, Middelburg, 1992, 20 pp., met mooie uitklapbare kleurreproductie van 69 x 18 cm. De auteur bespreekt kort de historiek, de voorstellingen, de opdrachtgever en de ontwerper van het stuk evenals de borduurwerker en het atelier die het vervaardigden. (H.J.)

#### Nederlanden

**151.** — Martin WITTER en Thérèse GLORIEUX-DE GAND, *Manuscripts datés conservés en Belgique*, dl. V: 1481-1540, Brussel, 1987.

Nr. 606 (p. 22, afb. 971-974), J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique*, dl. I, Brussel, 1901, nr. 678: BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek Albert I, hss. 217 en 210: antifonarium van de abdij van Grimbergen, 2 dln., 1483.

Nr. 608 (p. 23, afb. 976), J. VAN DEN GHEYN, *o.c.*, nr. 680: BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, hs. 5642: antifonarium van de abdij van Grimbergen, *pars hiemalis*, 1483.

Nr. 667 (pp. 46-47, afb. 1050), J. VAN DEN GHEYN, *o.c.*, dl. V, nr. 3173: BRUSSEL Koninklijke Bibliotheek, hs. 6717-21: levens van ordesheiligen (Norbert, Frederik van Hallum, Siard, Herman-Jozef van Steinfeld), 1497. Afkomstig van de abdij van Mariëngaarde. De kopiist, Paul van Sint-Winoksbergen, is geen premonstratenzer, zoals hier wordt vermeld, maar een benedictijn.

Nr. 772 (p. 86, afb. 1172-1173), J. VAN DEN GHEYN, *o.c.*, dl. I, nr. 615: BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, hs. 11556: psalterium-hymnarium van de abdij van Park, 1527. Dit werk werd vervaardigd in opdracht van abt Ambrosius van Engelen (1515-1543) (wapenschild fol. 8 v°, afb. 1172c) door Frans van Weert. De bibliografie vermeldt nog andere werken van dezelfde kopiist voor de abdijen van Averbode, Park en Tongerlo.

Nr. 816 (pp. 104-105, afb. 1227-1230), J. VAN DEN GHEYN, *o.c.*, dl. I, nr. 438: BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, hs. II.2347: missaal van de abdij van Park, 2 dln., 1539. Ook dit werk werd in opdracht van abt Ambrosius van Engelen (wapenschild fol. 141 r°, afb. 1227b) uitgevoerd door Frans van Weert. (H.J.)

**152.** — Tijdens de tweede contactdag m.b.t. de geschiedenis van de premonstratenzer orde in de Nederlanden, op 9 mei in de Abdij van Berne te Heeswijk, konden opnieuw een vijftigtal deelnemers elkaar ontmoeten. Aan hen werd een brochure bezorgd met de teksten of samenvattingen van de gehouden lezingen. Onder de titel *De premon-*



*stratenzer orde in de Nederlanden. Bronnen en brongebruik*, Heeswijk, 1992, vinden we: L.C. VAN DYCK, *Bronnen en brongebruik ten aanzien van de premonstratenzer geschiedenis. Een handreiking*, 15 pp.; Stijn VAN DE PERRE, *Het leefkader van de Sint-Cornelius- en Sint-Cyprianusabdij te Ninove. Een zoektocht doorheen structuren en netwerken (1391-1510)*, 12 pp.; G. DEJONGH, *Goederenbezit en -beheer van de abdij van Tongerlo in de achttiende eeuw*, 5 pp. en M. HOONDEERT, *Het gregoriaans van de premonstratenzer orde*, 3 pp. De tekst van de eerste en belangrijkste lezing is aangevuld met talrijke bibliografische verwijzingen. In de drie volgende bijdragen stellen jonge licentiaten (B) en een doctorandus (NL) de resultaten voor van eigen onderzoek. M. Hoondert geeft in de genoemde brochure slechts enkele ideeën weer evenals een opsomming van aangewende handschriften. De tekst van zijn lezing werd intussen gepubliceerd in *Tijdschrift voor Gregoriaans*, XVII, 1992, pp. 50-66 (cfr. nr. 96). (H.J.)

#### Neustift (Freising)

**153.** — Das Landratsamt des Landkreises Freising, das in den ehemaligen Klostergebäuden untergebracht ist, gedachte in Zusammenarbeit mit der kath. Kirchengemeinde Neustift des 850. Gründungstages des früheren Klosters mit einer Ausstellung. Am Jubiläumstag, dem 5. Juli 1992, feierte der Generalabt ein Pontifikalamt, Prior Thomas Handgrättinger (Windberg) hielt die Predigt und Pater Ludger Horstkötter sprach bei dem vom Landratsamt ausgerichteten Festakt über die Struktur des Prämonstratenserordens zur Zeit der Gründung des Klosters Neustift. (L.H.)

#### Ninove

**154.** — Stijn VAN DE PERRE, «Voor godsdienst, moedertaal en vaderland!». Ernest Soens (1867-1918). Een biografische schets van een intellectueel op de achtergrond, in *Het Land van Aalst*, XLIII, 1991, pp. 129-152. E. Soens maakte ca. 1910 een uitvoerige studie over *De Pachthoven en Molens der Abdij van Ninove*, welke door de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde voor publicatie aanvaard werd, maar er door allerlei omstandigheden nooit gepubliceerd geraakte. Een deel van de studie verscheen postuum in *Anal.Praem.*, IV, 1928, pp. 266-293 en 374-405, een tweede deel gefragmenteerd in *Eigen Schoon en De Brabander*, XVI, 1933-'34, pp. 210-230; XVII, 1934, pp. 49-62; XVIII, 1935, pp. 113-119; XX, 1937, pp. 1-4 en 156-158, en een derde deel is terug te vinden in Jos. WALTERS, *De hoven van de Sint-Corneliusabdij te Ninove*, Ninove, 1939. (H.J.)

**155.** — M. COCK, *De Sint-Corneliusrelikwie van Serskamp*, in *Het Land van Aalst*, XLII, 1990, pp. 259-262. In het najaar van 1792 werd uit de kerk van Serskamp (gem. Wichelen) de relikwie van de heilige Cornelius gestolen. Een zestal maanden na de diefstal verkreeg de parochie



een nieuwe relikwie, afkomstig van de in de abdij van Ninove bewaarde Sint-Corneliusrelikwie. Hierover bleven twee brieven bewaard in het parochiearchief van Schendelbeke: GENT, Rijksarchief, *Bisdóm*, M 124, waaronder een brief van J. Pameleire, abt van de abdij van Ninove, aan de aartsbisschop (tussen 29 april en 13 juni 1793) en gezegeld met het rood wassen zegel van de abt. Tot 1783 was de proost van het norbertinessenklooster Tussenbeek pastoor te Serskamp. Dit verklaart wellicht mede de Sint-Corneliusdevotie aldaar. De huidige nog bewaarde relieken gaan niet met zekerheid terug op deze van 1793. (H.J.)

*Oosterhout, Sint-Catharinadal*

156. — De gemeenschap van Sint-Catharinadal deelt mee dat sinds 1 mei 1992 Theo Kennis van de abdij van Berne proost is van het norbertinessenklooster. B.T. Kennis (°1931) was voordien pastor in een verpleegtehuis en *socius* van de gastenpater in de abdij. (H.J.)

*Park*

157. — Chris COPPENS, *Handschriften en catalogisering in Leuven: problemen en verwachtingen*, in *Archief- en bibliotheekwezen in België*, LXI, 1990, p. 56, vermeldt dat de Universiteitsbibliotheek recent langs mecenaat een twaalfde-eeuws handschrift uit de Park-abdij verworven heeft. (H.J.)

158. — Jeffrey F. HAMBURGER, *Hermann of Werden's Hortus deliciarum Salamonis discovered, lost and recovered*, in *Scriptorium*, XLIII, 1989, pp. 120-129, pl. 13 and 14. In 1855 Dom J.B. Pitra edited partially a verse commentary on the Book of Proverbs, the *Hortus deliciarum Salomonis*, written in 1225-1226 by Hermann, *custos* of the Benedictin abbey of Werden. Pitra neglected to quote his manuscript source. J. Hamburger has found two manuscripts, in Brussels and The Hague, of the same work. The first, BRUSSELS, Koninklijke Bibliotheek Albert I, ms. 11525, not later than ca. 1255-1260, has the complete text. Once it belonged to the abbey of Park, but it is unknown at what date it entered the collection. (H.J.)

159. — Marc LAUREYS en Daniel VERHELST, *Pseudo-Methodius, Revelations: Textgeschichte und kritische Edition. Ein Leuven-Groninger Forschungsprojekt*, in Werner VERBEKE, e.a., *The Use and Abuse of Eschatology in the Middle Ages*, (Mediaevalia Lovaniensia, dl. I, 15), Leuven, 1988, pp. 112-136. De auteurs brengen een lijst met 196 handschriften die de Latijnse tekst of een Latijns fragment van genoemd traktaat bevatten.

Nr. 144: BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek Albert I, hs. 21865, 14de-15de e., afkomstig van de abdij van Park (cfr. J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique*, dl. II, Brussel, 1902, nr. 1470). (H.J.)



160. — Michèle HENRY analyse dans *Scriptorium*, XLIII, 1989, pp. 110\*-111\*, n° 415: *Western Manuscripts and Miniatures ... Day of Sale: Tuesday, 6th December 1988*, Londres, Sotheby's, 1988. N° 43: ALDOBRANDIN DE TOSCANELLA, *Sermones de tempore*, latin, parchemin, Italie, c. 1400, ms. provenant de l'abbaye de Parc (cote J. theca X), déjà vendu chez Sotheby, 7.4.1876, n° 400. (H.J.)
161. — J. GERITS, *Sint-Hubertusverering te Wakkerzeel*, in *Meer Schoonheid*, XXXVI, 1989, pp. 21-22. Wakkerzeel, zelfstandige parochie sedert 1577, werd bediend door de abdij van Park. Vanuit de abdij van Averbode trok men eind vijftiende eeuw met de jachthonden op bedevaart naar de Sint-Hubertuskapel aldaar. (H.J.)
162. — C. ZWIJSEN, *De abdij van 't Park te Heverlee: een kloosterdemografisch onderzoek (1550-1796)*, in L. JANSSENS (ed.), *Handelingen van het eerste congres van de Federatie van Nederlandstalige Verenigingen voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België te Hasselt, 19-22 augustus 1982*, dl. I, Mechelen, 1988, pp. 241-246. Het artikel is een samenvatting van een licentiaatsverhandeling met dezelfde titel (cfr. *Anal.Praem.*, LVIII, 1982, p. 357). (H.J.)
163. — J. VANDESANDE, *Het interieur van de St.-Remigiuskerk te Haacht omstreeks 1600*, in HOGT. *Haachts oudheidkundig- en geschiedkundig tijdschrift*, VI, 1991, pp. 219-226. De parochie Haacht werd bediend door de abdij van Park. (H.J.)
164. — J. GERITS, *Jan-Christiaan Hansche, een 17de-eeuwse kunstenaar van formaat*, in *Meer Schoonheid*, XXXVI, 1989, pp. 65-77 en 100-105. De auteur geeft de huidige stand van het historisch onderzoek weer rond stukadoor Hansche en zijn werk. Na de inleiding volgt een beschrijving van de bekende werken van deze kunstenaar, met een uitvoerige bibliografie. Het voor de Parkabdij uitgevoerde beeldwerk wordt een absoluut hoogtepunt genoemd. Dit werk omvat het plafond van de bibliotheek (1672) en de plafonds van de conventsrefter en van de eetkamer in het abtelijk kwartier (1679). In *Bijlage* (p. 105): LEUVEN, Archief van de Parkabdij, VIII, 58, fol. 228 r° en 229 r°: Afrekening voor het uitvoeren van stucwerk in de abdijrefter, 20.11.1679 en 30.5.1680. (H.J.)
- Postel
165. — J.Th.M. MELSSEN, *Een onbekende oorkonde voor Eersel/Bergeijk*, in *Brabants Heem*, XL, 1988, pp. 72-75. De auteur publiceert een afschrift van een oorkonde welke niet voorkomt in H.P.H. CAMPS, *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312*, 's-Gravenhage, 1979. MOL, Abdijarchief Postel, bundel Eersel II: Guida, abdis van het klooster Thorn, staat het allodium van het klooster, genaamd Postel-



reven, af aan de meester en de broeders van het huis Postel voor een cijns van een pond was, die de meester en broeders van het huis aan haar en haar kerk jaarlijks moeten betalen op Sint Maarten in de winter, 24 juni 1268.

Genoemd allodium was te Eersel gelegen, het wordt door de auteur gesitueerd op een kaartje. (H.J.)

**166.** — Paul CULOT, *Quatre siècles de reliure en Belgique 1500-1900. Catalogue*, Brussel, 1989.

Nr. 28 (pp. 78-79, afb.): *Reliure aux armes de Corneille Van Boesdoncq*. Het werk CORNELIUS A LAPIDE, *Commentaria in omnes divi Pauli epistolas*, Antwerpen, 1627, draagt op het voor- en achterplat het wapen van Cornelius van Boesdoncq, derde abt van Postel (1636-1650); de voorzijde vermeldt tevens «BIBLIOTHECAE POSTELLENSIS», de achterzijde «ANNO 1644». Als meest recente bezitter (1850) van het werk wordt opgegeven: BRUSSEL, Bibliothèque des Rédemptoristes Saint-Joseph. (H.J.)

**167.** — Een bespreking door W.M. Grauven van het boek van Ientje VAN 'T SPIJKER, *Als door een speciaal stempel. Traditie en vernieuwing in heiligenlevens uit Noordwest-Frankrijk (1050-1150)*, (Midleleeuwse studies en bronnen, dl. XXIII), Hilversum, Verloren, 1990, 190 pp., verscheen in *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, XLVII, 1991, nr. 2, p. 639. Bij de vertaling werd echter enigszins ingekort en slopen enkele fouten in de tekst. Zo o.m. kost het boek geen 29 BEF, maar uiteraard 29 fl.

De vertaling van de *Vita Norberti B*, (Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium, dl. XVIII) en de *Inleiding tot de Vita Norberti B*, in *Anal.Praem.*, LXVI, 1990, pp. 123-202, werden besproken in hetzelfde nummer van *Deutsches Archiv*, p. 640.

Prof.dr. Ludo MILIS publiceerde een bespreking over de vertaling van de *Vita Norberti B*, in het nieuwe tijdschrift *Trajecta*, I, 1992, nr. 1, p. 96. (W.M.G.)

#### *Rommersdorf (Neuwied)*

**168.** — Das Stiftsarchiv Xanten erwarb im April 1992 als Leihgabe aus Privatbesitz ein Portraitgemälde des Rommerdorfer Abtes Werner Diepram (1746-1772), der in Xanten geboren wurde. (L.H.)

#### *Sayn (Bendorf)*

**169.** — *10 Jahre Förderkreis Abtei Sayn*, hrsg. vom Förderkreis Abtei Sayn, 1991, 59 Seiten (erhältlich beim Kath. Pfarramt Sayn, D-W 5413 Bendorf). Die reich bebilderte Dokumentation stellt die Gebäude der ehemaligen Abtei Sayn vor und berichtet über die 1988-1990 durchgeführten Grabungen in der Abteikirche sowie über Aspekte zur baugeschichte und über die romanischen Reliquiare. (L.H.)



170. — Rainer KAHSNITZ, *Die Gründer von Laach und Sayn*. Fürstenbildnisse des 13. Jahrhunderts, Verlag des Germanischen Nationalmuseums Nürnberg, 1992, 220 Seiten. Die Grabskulptur des Grafen Heinrich III. von Sayn befindet sich seit 1920 im Germanischen Nationalmuseum in Nürnberg. Für eine Ausstellung im Sommer 1992 wurde die neu restaurierte Grabskulptur des Pfalzgrafen Heinrich II., die sich sonst in der Abteikirche in Maria Laach befindet, nach Nürnberg gebracht, wo beide Bildnisse zusammen gezeigt werden. Die Seiten 10-86 sowie 202-209 handeln über die Grafen von Sayn und das Prämonstratenserstift Sayn. Sie stellen insbesondere den Grafen Heinrich III. und sein ehemaliges Grab in der Sayner Klosterkirche vor und befassen sich mit der kunstgeschichtlichen Einordnung der Grabfigur. (L.H.)

#### Schlägl

171. — Isfried H. PICHLER, *Profeßbuch des Stiftes Schlägl*, (Schlägler Schriften, Band X), Selbstverlag Stift Schlägl, 1992, 622 Seiten. Diese in jahrelangem Fleiß erarbeitete Bestandsaufnahme führt nicht nur alle erreichbaren Lebensdaten zu 682 Herren auf, welche — soweit dies die Quellen vermitteln — in Schlägl eingekleidet wurden, und zu weiteren 41 Priestern, die im Bereich des Stiftes Schlägl als Gast lebten und leben, sondern bietet zu den meisten auch eine kurze Würdigung (bis hin zur Jetztzeit, was sicher unterschiedlich aufgenommen wird), nennt die Publikationen und gibt die Archivquellen an. Zu jedem der 58 Stiftsvorsteher wird eine kurze historische Einordnung und Wertung vermittelt. Die vielen Abbildungen beleben den Text. (L.H.)

#### Speinshart

172. — Mit Ablauf der Amtszeit des Prälaten Hermann-Josef Wolf (23. April 1992) bat er zusammen mit seinem Konvent den Generalabt, dieser möchte einen Administrator aus einem anderen Kloster für Speinshart berufen. Nachdem der Generalabt am 7. März 1992 mit den Speinsharter Mitbrüdern und in der Sitzung vom 24. bis 28. April 1992 mit dem Ordensdefinitorium die Frage erörtert hatte, entsprach er dem Speinsharter Antrag und ernannte mit Zustimmung des Windberger Kanoniekapitels den Windberger Mitbruder Rainer Rommens (\*1944), Superior in Roggenburg, zum Administrator, der am 19. Juli 1992 vom Generalabt in Speinshart in sein Amt eingeführt wurde, aber weiterhin in Roggenburg als Superior und Pfarrer tätig bleibt. (L.H.)

#### Steinfeld (Kall)

173. — *Steinfelder Kreuzgangsscheiben, wiederentdeckt in englischen Kirchen*, hrsg. vom Verein der Geschichts- und Heimatfreunde des Kreises Euskirchen, 24 Seiten, Kreisarchiv D-W 5350 Euskirchen. Verbunden mit einigen Abbildungen, wird ein Überblick gegeben, in welchen englischen Kirchen einzelne Scheiben aus den ehemaligen Steinfelder Kreuzgangfenstern aufgefunden wurden. (L.H.)



174. — Das Kloster Steinfeld beging den 850. Jahrestag der Grundsteinlegung der Klosterkirche und den 750. Todestag des heiligen Hermann-Josef mit einer Jubiläumswoche vom 24. bis 31. Mai 1992. Am Tag der Prämonstratenser (26. Mai 1992) feierte der Generalabt mit über 50 Mitbrüdern und Mitschwestern (Oosterhout und Veerle) das Festhochamt und die Vesper. (L.H.)

#### Storrington

175. — On May 12th of 1992, Andrew Henry Smith (°1943) has been elected as *prior de regimine* of the canonry of Storrington for a period of ten years. Before his election, he used to be pastor in Spalding. (H.J.)

#### Tongerlo

176. — G. DEJONGH, *De pachthoeven van de Brabantse Witherenabdij Tongerlo in de achttiende eeuw*, in *Calmpthoutania*, XLIV, 1992, pp. 48-80, waarin bijzondere aandacht wordt besteed aan de pachtvoorwaarden voor Kalmthout.

IDEM, *De pachthoeven van de Brabantse Witherenabdij Tongerlo in de achttiende eeuw*, in *De Brabantse Folklore en Geschiedenis*, 1992, nr. 273, pp. 52-78. (L.V.D.)

#### Türje

177. — Im *Türjei Kalendárium 1992* (Kalender von Türje 1992), herausgegeben von der Gemeinde Türje, finden sich auch folgende Beiträge: Imre KOVÁCS, *A türjei prépostsági templom története* (Die Geschichte der Propsteikirche Türje), S. 33-36; IDEM, *A türjei Premontrei Prépostság története* (Die Geschichte der Prämonstratenser-Propstei in Türje), S. 37-39; Edmund L. HORVÁTH, *Kunc Adolf születésének 150. évfordulóján* (Zur 150. Jahresfeier der Geburt von Adolf Kunc), S. 41-43. (A.E.K.)

#### Verdun, Saint-Paul

178. — Simone GUENÉE, *Nicolas Psaume a-t-il fondé une université à Verdun au XVI<sup>e</sup> siècle?*, dans *Mélanges ... André Tuilier* (cf. n° 138), pp. 158-182. «N. Psaume n'a pas fondé d'université à Verdun. Il n'y a même jamais songé. Mais ce qu'il a réellement fait et ce qu'il a rêvé suffisent à sa gloire. Il a effectivement fondé un modeste établissement où devaient être instruits des orphelins ... Il créa aussi le collège des jésuites de Verdun, et cette fondation-là fut la colonne vertébrale de l'enseignement verdunois jusqu'à la Révolution. N. Psaume, enfin, a eu certainement le projet d'établir un séminaire dans sa cité épiscopale. Il ne put le mettre à exécution. Mais ses vœux furent enfin comblés, un siècle plus tard.» Excellent article de l'abbé commendataire de Saint-Paul, puis évêque de Verdun, qui fut écrit avant que les travaux récents importants de B. Ardura ne fussent connus. (H.J.)



## Veurne, Bethanië

**179.** — J. TERMOTE, M. TIMPERMAN en J. VANACKER, *Tweehonderd jaar Norbertinessenklooster in Veurne (1618-1783). Monografie en catalogoog van de gelijknamige tentoonstelling gehouden in Huize Rutsaert van 10 t/m 17 september 1989*, Veurne, 1989, 78 pp. (H.J.)

**180.** — Maurits TIMPERMAN en Miek GOOSSENS, m.m.v. Marc VANDENDRIES, *Huize Rutsaert in Veurne*, in *Monumenten & Landschappen*, XI, 1992, nr. 2, pp. 41-60. «Huize Rutsaert is in wezen niets anders dan de tot een herenhuis getransformeerde norbertinessenkerk van Veurne» (p. 42). Op het einde van de zestiende eeuw vestigden zich onder druk van het oorlogsgeweld gasthuiszusters van Wulpen te Veurne. Onder invloed van de Sint-Nicolaasabdij in de stad zijn de zusters in de zeventiende eeuw tot de premonstratenzer orde toegetreden. Tussen 1640 en 1669 bouwden ze een kloostercomplex uit. Vanaf 1670 tot in de achttiende eeuw gaven ze onderwijs aan meisjes. In 1783 werd het klooster door een edict van Jozef II afgeschaft. In 1785 werd het complex verkocht. De nieuwe eigenaar verbouwde het grootste gedeelte van de kloosterkerk tot woning, een klein gedeelte ernaast onderging geringere veranderingen. Sedert 1985 behoort het huis toe aan het Annuntiata Instituut, dat een groot gedeelte van het domein van het norbertinessenklooster opnieuw samenbracht. Buitengevel en interieur van de in de Vleeshouwersstraat gelegen patriciërswooning werden recent gerestaureerd. Het artikel hierover is overvloedig geïllustreerd. (H.J.)

## Veurne, Sint-Nicolaas

**181.** — F. BECUWE, *Van toevluchtshuis tot abdij. Grondinname en bouwgeschiedenis van de voormalige St.-Niklaasabdij te Veurne in de 17de eeuw*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, CXXVI, 1989, pp. 79-100. Sinds de vijftiende eeuw bezat de Veurkse Sint-Nicolaasabdij een refugehuis in de stad. Na de afbraak in 1578 door de stadsmagistraat van de abdij buiten de muren vonden de norbertijnen hier in 1583 een eerste toevlucht. Nadien werd besloten op de plaats van het refugehuis een nieuwe abdij te bouwen. Hiertoe konden abt Filip van Damme (1589-1616) en vooral abt Christiaan Druve (1616-1636) nog nieuwe terreinen verwerven. De auteur bespreekt zeer gedetailleerd de uitbreiding van het grondbezit van de abdij in de stad gedurende de zeventiende eeuw.

Vertrekpunt bij het artikel is een in het abdijarchief van Park bewaarde figuratieve kaart van deze gronden (LEUVEN, Archief van de Abdij van Park, *Fonds Sint-Niklaasabdij te Veurne*, niet geïnventariseerd document: *Caerte figuratieve vande erfve van 't cloistre van St. Nicolais binnen Veurne*, 3 februari 1644). In fig. 1 geeft de auteur de weergave op de kaart weer, met de begeleidende legende. Oorspronkelijk hoorde deze kaart bij een voorstel van goederenruil door de Veurkse stadsmagistraat aan de abdij. Dit vond geen doorgang. (H.J.)



## West Dereham

**182.** — C.W. DUTSCHKE, *Guide to Medieval and Renaissance Manuscripts in the Huntington Library*, 2 vols., San Marino (California), 1989. HM 55 (t. I, pp. 116-117 and t. II, fig. 12): CAPGRAVE, *Life of St. Norbert*, England, 1440. The edition by C.L. SMETANA, *The Life of St. Norbert by John Capgrave O.E.S.A. (1393-1464)*, Toronto, 1977, cf. *Anal.Praem.*, LV, 1979, pp. 111-115, was based on this manuscript in medieval English. It is probably the same copy as the one presented to John Wygenhale, the abbot of West Dereham (C.L. SMETANA, *o.c.*, p. 1). (H.J.)

## Wilten

**183.** — Florian N. SCHOMERS, *Die Kunst im Wandel der Geschichte am Beispiel des Prämonstratenserstiftes Wilten 1138-1988*, Diplomarbeit Univ. Innsbruck, 1988, 89 S. (H.J.)

**184.** — Annelies NIEDRIST, *Abt Johann Freninger und das Stift Wilten von 1851 bis 1876*, Diss. Univ. Innsbruck, 1987, XIX-263 S. (H.J.)

**185.** — Am 10. April 1992 bot Abt Alois Stöger nach 35 Amtsjahren dem Generalabt und dem Ordensdefinitorium zu einem opportunen Zeitpunkt seinen Rücktritt als abt von Wilten und als Vikar des Generalabts an. Diesem Ersuchen wurde im Hinblick auf die Prälatur in Wilten bei der Sitzung des Definitoriums vom 24. bis 28. April 1992 stattgegeben, nicht hingegen im Hinblick auf das Amt des Vikars des Generalabts für die deutschsprachige Zirkarie. Bei der Abtswahl am 29. Mai 1992 wurde unter Vorsitz des Generalabts der Wiltener Mitbruder Raimund Schreier (°1952) zum Abt gewählt und am 21. Juni 1992 vom Innsbrucker Bischof geweiht. (L.H.)

## Windberg

**186.** — Das Kloster Windberg feierte den 850. Jahrestag seiner Gründung im Jahre 1142 mit einem Jubiläumsjahr. Am 22. Mai 1992 wurde im Pfarrhof eine Ausstellung zur Windberger Geschichte eröffnet. Am 23. Mai 1992 fand eine gut besuchte Tagung zu Themen der Windberger Geschichte statt. Höhepunkt war das Dankhochamt am 24. Mai 1992, zelebriert vom Regensburger Bischof Manfred Müller, gefolgt von einem Festakt, bei dem Dr. Paul Mai, Direktor des Regensburger Diözesanarchivs, den Festvortrag hielt. (L.H.)

## Želiv

**187.** — Am 5. März 1992 feierte Abt Vitus Tajovský im Kreis der Mitbrüder seinen 80. Geburtstag. An diesem festlichen Ereignis nahmen auch der Generalabt und mehreren Prälaten und Mitbrüdern aus anderen Kanonien teil. (L.H.)



## Zennewijnen

**188.** — Van het boek van G.M. VAN DER VELDEN, J.H.F. GELENS en R.J. VAN OOIJEN, *Eeuwenlang. Klooster Mariënschoot en Dorp Zennewijnen*, Ophemert, 1991, 302 pp., ill., (prijs f. 47,50), heeft slechts de bijdrage op pp. 7-69 van G.M. VAN DER VELDEN, *Het voormalige norbertinessenklooster Mariënschoot te Zennewijnen, 1229-1614*, betrekking op de historie van het vroegere klooster, terwijl de twee andere auteurs alleen grepen doen uit de plaatselijke (familie)geschiedenis van het dorp tot in onze dagen.

G. van der Velden steunt voor zijn bijdrage voornamelijk op het kloosterarchief van Zennewijnen, dat in de Abdij van Berne berust. De 337 oorkonden, voor ongeveer twee derde schepenbrieven, zijn door hem nauwgezet getranscribeerd, daarna heeft hij de in die stukken voorkomende gegevens systematisch bijeengebracht. Het is eigenlijk een eerste samenvattende studie over Zennewijnen van grotere omvang. (A.v.d.H.)

## Zwierzyniec

**189.** — Jerzy RAJMAN, *Średniowieczne zapiski w nekrologu klasztoru norbertanek na Zwierzynku*, in *Nasza Przyszłość*, LXXVII, 1992, pp. 33-55. (H.J.)

Hisce chronicis conscribendis contribuere: A.E.K. (A.E. Kovács, Csorna); A.v.d.H. (A. van den Hurk, Berne); Beatrijs Augustijn; B.A. (B. Ardura, Roma); H.J. (H. Janssens, Averbode); H.v.B. (H. van Bavel, Berne); I.H.P. (I.H. Pichler, Schlägl); K.V.E. (K. Vander Eyken, 's Gravenwezel); L.H. (L. Horstkötter, Hamborn); L.V.D. (L.C. Van Dyck, Tongerlo); M.O.G. (M.O. Garvey, Notre Dame, Indiana); O.F. (O. Fényi, Gödöllő); W.M.G. (W.M. Grauwen, Meise).



## INDEX

### (Numeri indicantur marginales)

- Aardenburg*: 90  
*Abolanz, Robert*: 135  
*Achterbos*: 78  
*Adriaenssen, L.F.W.*: 73, 120  
*Al, P.*: 118  
*Alaerts, J.*: 104  
*Aldobrandin de Toscanella*: 160  
*Alexander VII*: 111  
*Alphen*: 70, 97  
*Altenberg*: 7  
*Amiet, Robert*: 5  
*Amsterdam*: 9  
*Anderes, Bernhard*: 16  
*Andrásfalvi, Bertalan*: 129  
*Angelo Chivasso*: 37  
*Anselm von Havelberg*: 43  
*Antwerpen*: 9, 22, 56, 90, 97, 99, 121  
*Antwerpen, Sint-Michiel*: 8, 9, 22, 90, 97-100, 123  
*Ardenne*: 58  
*Ardura, Bernard*: 32, 35, 66, 85-87, 178  
*Arendonk*: 120, 122  
*Arnsberg*: 101, 102  
*Arthous*: 113, 135  
*Aubert, R.*: 103  
*Augustinus (S.)*: 26  
*Augustyn, Beatrijs*: 130  
*Ausse, Michael*: 92  
*Auvergne*: 15  
*Auxerre*: 135  
*Auxerre, S. Marien*: 135  
*Averbode*: 4, 9-14, 22, 23, 52, 55, 73, 78, 87, 97, 103-108, 120-122, 124, 136, 150, 151, 161  
*Bacon, Francis*: 113  
*Bärenfänger, Rolf*: 109  
*Balen*: 97, 121, 122  
*Bamberg*: 42  
*Barthe*: 109  
*Barthels, Jan*: 134  
*Baudartius, W.*: 90  
*Baudouin de Beaumont*: 135  
*Bavel, H. van*: 31, 59  
*Beaufort, Nicolas de*: 135  
*Beaumont*: 135  
*Beauport*: 110  
*Beaurepart*: 111  
*Becker, Otto H.*: 143  
*Becuwe, F.*: 181  
*Bedburg*: 60  
*Beer, Franz*: 112  
*België*: 65, 119, 123, 140, 151, 166  
*Belgique*: 65, 119, 123, 140, 151, 166  
*Belle-Étoile*: 58  
*Bellelay*: 112  
*Bellevaux*: 15  
*Bellingen, Stephan Van*: 29  
*Bellozanne*: 113  
*Belval*: 135  
*Bendorf*: 169, 170  
*Benediktbeuern (O.S.B.)*: 68  
*Bentler, Franz*: 44  
*Berchem*: 22  
*Bergé, Jacques*: 141  
*Bergé, Willem*: 141  
*Bergeyk*: 72, 165  
*Berg Sion*: 16  
*Bergues*: 151  
*Bériou, Nicole*: 4  
*Berlicum*: 120  
*Berlioz, Jacques*: 4  
*Bern*: 16, 112  
*Berne*: 17, 31, 41, 55, 56, 59, 96, 114-118, 120, 124, 152, 156, 188  
*Bishop, E.*: 135  
*Bladelin, Pieter*: 90  
*Böcker, B.F.N.*: 118



- Boendale, Jan van: 90  
 Boesdoncq, Cornelius van: 166  
 Bohatta: 5  
*Bohemia*: 126  
*Bohemiae circaria*: 18  
*Bois-Seigneur-Isaac*: 119  
*Bokhoven*: 116, 120  
 Bolognani, Bonifacio: 93  
*Bonne-Espérance*: 19-21  
 Borgolte, Michael: 125  
 Bosl, Karl: 138  
*Bouches-du-Rhône*: 135  
 Bourbon, Isabelle de: 9  
*Bourgogne*: 9  
*Brabant*: 10, 11, 21, 22, 40, 90, 119-124  
*Brabantse circarie*: 23, 24  
*Braine, Saint-Yved*: 125, 135  
 Braunman, Simon: 124  
*Breda*: 70, 76  
*Broechem*: 22, 120  
 Bronselaer, M.: 90  
*Brugge*: 90  
*Brussel*: 11, 55, 96, 119, 135, 150, 151, 158, 159, 166  
*Bruxelles*: 11, 55, 96, 119, 135, 150, 151, 158, 159, 166  
*Budapest*: 37, 139  
 Buday, Martin: 51  
 Buelens, Rob: 106  
 Burchard von Ursberg: 82  
 Bijsterveld, Arnoud-Jan: 70  
  
 Caals, C.L.: 4, 87  
 Caeyers, Frans: 78  
 Calixtus II: 2  
 Calle, Omer: 90  
 Calmels, Norbert: 34  
 Camps, H.P.H.: 70, 165  
 Capgrave, John: 182  
*Cappenberg*: 25, 60  
 Carafa, P.L.: 111  
 Cauwenbergh, F. van: 146  
*Čechy*: 126  
 Ceustermans, Rony: 14  
 Chalandon, A.: 135  
 Charles le Téméraire (Bourgogne): 9  
*Charleville*: 135  
  
*Chaumont*: 21  
*Chaumont-Gistoux*: 21  
*Chotěšov*: 126  
*circaria Bohemica*: 18  
*circaria Brabantica*: 23, 24  
*circaria linguae Germanicae*: 185  
 Claes, Frans: 75  
 Clevis, H.: 59  
 Cloet, M.: 88  
 Clou, Jacobus: 89  
 Cock, M.: 155  
 Colbert, Michel: 24  
 Colker, Marvin L.: 26  
 Collin-Roset, S.: 135  
 Coppens, Chris: 157  
 Cornelius (S.): 155  
 Cornelius a Lapide: 166  
 Crils, Hroznata: 24  
*Csorna*: 80, 127-129, 177  
*Cuissy*: 135  
 Culot, Paul: 140, 166  
 Cuyper, J. De: 90  
 Czoma, László: 129  
  
 Damme, Filip van: 181  
 Debert, Aline: 53, 113  
 Dejongh, Guy: 77, 152, 176  
 Delahaut: 135  
 Demanet, F.: 144  
*Dereham*: 26, 182  
 Despruets, J.: 65  
*Deurne*: 97, 100  
*Deutschland*: 27, 138  
 Dewolf, M.: 144  
*Dielegem*: 28-30  
 Diepram, Werner: 168  
 Dierick van Tuldcl: 73  
*Diest*: 75  
*Dinant*: 47  
 Dolbeau, F.: 135  
 Dolista, Karel: 18  
 Donk, Hesther van den: 150  
 Donnay, Frédérique: 111  
*Dreux*: 125  
*Drongen*: 130  
*Drunen*: 75  
 Druve, Christiaan: 181



- Dublin*: 26, 139  
*Dubois, J.*: 55  
*Ducœur, Daniële*: 49  
*Ducœur, Gérard*: 49  
*Duisburg*: 143  
*Düsseldorf*: 60  
*Dutschke, C.W.*: 182  
*Dyck, L.C. Van*: 24, 53, 65, 152
- Easby*: 50, 131  
*Echternach*: 70  
*Edinburgh*: 38  
*Eersel*: 165  
*Eeuwen*: 22  
*Eindhout*: 12, 121  
*Elm, Kaspar*: 27  
*Engelen, Ambrosius van*: 151  
*England*: 38, 131, 138, 173, 182  
*Enkenbach*: 132  
*Erens, A.*: 70  
*Eschach*: 91  
*Essen*: 47  
*Étival*: 133, 135  
*Evans, G.R.*: 43  
*Evaux*: 135  
*Eyken, K. Vander*: 9
- Fearn*: 38  
*Felipe II (España)*: 56  
*Fergusson, Peter*: 131  
*Festetics, Georg*: 129  
*Festetics, Paul*: 129  
*Feyten, Dionys*: 97  
*Filips de Goede (Bourgondië)*: 90  
*Filips II (Spanje)*: 56  
*Floreffe*: 31, 50, 97, 120, 134  
*Forbes, Alexander Penrose*: 38  
*Fordham, Edward T.*: 69  
*Fosses*: 64  
*Foucault, J.*: 128  
*Fournée, Jean*: 53, 58  
*France*: 32, 33, 55, 107, 125, 135, 167  
*Freising*: 153  
*Freninger, Johann*: 184  
*Frenken, A.M.*: 124  
*Fridericus (S.)*: 151  
*Frigolet*: 32, 34, 35, 66, 85-87, 136  
*Füssenich*: 36
- Gabriel, Astrik L.*: 37, 138, 139  
*Galway*: 45  
*Ganshoren*: 29  
*Garnier, Patricia*: 54  
*Gärtner, Wolfgang*: 114  
*Gassen, Richard W.*: 132  
*Geert Grote*: 104  
*Gelens, J.H.F.*: 188  
*Genest, J.-F.*: 135  
*Genevois, A.-M.*: 135  
*Geniets, U.*: 150  
*Gent*: 105, 155  
*Genthin (Elbe)*: 46  
*George, René*: 133  
*Georgius Wolff*: 138  
*Gerits, Jan*: 12, 13, 145, 161, 164  
*Gerlacus (B.)*: 145  
*Gertrudis (S.)*: 12  
*Gerwing, Manfred*: 25  
*Ghestel, Jan van*: 73  
*Gheyn, J. Van den*: 119, 151, 159  
*Glorieux-de Gand, Thérèse*: 19, 151  
*Gödöllő*: 37, 51, 137-139  
*Gomiécourt, Paul de*: 90  
*Gommiswald*: 16  
*Goossens, Miek*: 180  
*Goovaerts, L.*: 113  
*Gottlieb, Th.*: 135  
*Grauwen, Wilfried Marcel*: 1-3, 64, 167  
*'s-Gravenhage*: 96, 158  
*Great Britain*: 38  
*Grevenbroich*: 146  
*Grimbergen*: 39, 40, 119, 140-142, 150, 151  
*Groningen*: 41, 159  
*Guenée, Simone*: 178  
*Guida (Thorn)*: 165  
*Guillaume d'Evaux*: 135  
*Guitton, Jean*: 34  
*Gummarus (S.)*: 22
- Haacht*: 163  
*Haaren*: 124  
*Haitsma Mulier, E.O.G.*: 147  
*Ham*: 106  
*Hamborn*: 7, 25, 27, 42, 44, 60, 143, 153  
*Hamburger, Jeffrey F.*: 158  
*Handgrätinger, Thomas*: 153  
*Hansche, Jan-Christiaan*: 164



*Hasselt*: 162  
 Haute, Robert Van den: 30  
*Havelberg*: 43, 44  
 Haver, Jozef Van: 12  
 Héber, Richard: 90  
*Hechtel*: 120  
*Heeswijk*: 117, 152  
*Heindonk*: 47  
 Heinrich II. (Pfalz): 170  
 Heinrich III. (Sayn): 170  
 Heirman, Michiel: 100  
 Helleputte, Joris: 56  
 Helsen, Amandus: 78  
*Hemiksem, Sint-Bernard* (O. Cist.): 97  
 Hendrik van Nassau: 90  
 Hendrik Nose: 90  
 Henningsen, Uta: 126  
 Henricus (Bonne-Espérance): 19  
 Henry, Michèle: 160  
*Herentals*: 121  
*Herentals, Besloten Hof*: 122  
 Hermann (Werden): 158  
 Hermann Joseph (S.): 53, 151, 174  
 Herpelinck, Roos: 88  
 Herreyns: 123  
*Herselt*: 121  
*'s-Hertogenbosch*: 56, 76, 115, 120  
*Hesel*: 109  
*Heverlee*: 141, 162  
*Heylissem*: 144, 146  
 Heijman, H.: 114  
 Hiddema, S.: 41  
*Hilvarenbeek*: 73  
 Hlaváček, Ivan: 18  
 Hoeyberghs, Franciscus: 78  
 Hogenberg, F.: 90  
 Hohenzollern-Sigmaringen, Karl von: 143  
 Höing, Norbert: 101  
*Hoogeloon*: 74  
 Hoondert, M.: 96, 152  
 Hooyberghs, Heribert Jozef: 78  
 Horstkötter, Ludger: 7, 25, 27, 42, 44, 146, 153  
 Horváth, Edmund L.: 128, 129, 177  
*Houthem, Sint-Gerlach*: 145, 146  
*Houtvenne*: 121  
 Hubertus (S.): 161

Hugo, C.L.: 135  
 Hugues de Fosses: 2, 64, 95  
*Hulshout*: 121  
*Hulsterlo*: 130  
*Hungaria*: 127, 129, 139  
 Huntington: 182  
 Hurk, Alph.W. van den: 41, 116, 117  
*Huveaune*: 135

*Ieper*: 88  
 Iersel, Mattheus van: 97, 123  
 Inama, Adalbert J.: 93  
*Innsbruck*: 183-185  
*Ireland*: 45, 139  
 Isabelle de Bourbon: 9  
 Isenburg, Salentin von: 67  
*Isle-Dieu*: 58  
*Italia*: 160

Jacobinus de Suigo: 37  
 Janssens, Herman: 23, 52, 103  
 Janssens, L.: 162  
 Jasper, Detlev: 42  
*Jerichow*: 46  
*Jerusalem*: 131  
*Jette*: 30  
 Joannes van Boendale: 90  
 Joannes van Ghestel: 73  
 Joannes Paulus II: 35  
 Joannes Ruusbroec: 104  
 John Capgrave: 182  
 John Wygenhale: 182  
 Jonghe, H. de: 123  
 Joseph II (Kaiser): 180  
*Joyenval*: 135

Kahsnitz, Rainer: 170  
*Kall*: 173, 174  
*Kalmthout*: 79, 176  
*Kalmthoutse Hoek*: 47  
 Karel de Stoute (Bourgondië): 9  
 Kaufmann, Karl: 83  
 Kempeneer, J. De: 57  
 Kennis, Theo: 156  
 Ker, N.R.: 38  
 Keresztesy Parker, L.F.: 61  
*Keszthely*: 129



- Kieldrecht*: 130  
*Kips, Joannes Baptista*: 40  
*Kirmeier, Josef*: 68  
*Kloosterrade*: 114  
*Knevel, P.*: 147  
*Knoop, A.*: 31  
*København*: 135  
*Kohler, Pierre*: 113  
*Kohlmann, Hans-Martin*: 46  
*Kolakowski, Leszek*: 14  
*Köln*: 2, 67, 90, 111  
*Konkoly, István*: 128  
*Kovács, Imre*: 80, 127-129, 177  
*Kroes, Jochen*: 70  
*Kunc, Adolf*: 128, 177
- Laakdal*: 12, 121, 122  
*Lage Mierde*: 120  
*Lamy, H.*: 70  
*Langhemans, Frans*: 141  
*Langwaden*: 146  
*Laon*: 2, 96, 135  
*Laureys, Marc*: 159  
*Lavagne d'Ortigue, Xavier*: 5, 33  
*Lawrence, Cynthia*: 98  
*Lebeuf, J.*: 135  
*Leduc, Christophe*: 53  
*Leffe*: 47  
*Lehmann, P.*: 135  
*Leiden*: 55  
*Leitzkau*: 48  
*Lelégard, Marcel*: 49, 148  
*Lem, G.A.C. van der*: 147  
*Leo, Sibrandus*: 147  
*Leune, J.*: 89  
*Leuven*: 14, 56, 88, 107, 108, 119, 146, 157, 159, 164, 181  
*Leuven, College van Prémontré*: 124  
*Lidlum*: 147  
*Liège*: 11, 55, 111, 119  
*Lier*: 22  
*Lierop*: 120  
*Lieshout*: 31  
*Lincen*: 144  
*Lincolnshire*: 69  
*Lissum, Waltman van*: 100  
*Lithoyen*: 116
- Loch Cé*: 45  
*London*: 160  
*Longère, Jean*: 4  
*Loos, I. de*: 115  
*Lorraine*: 54  
*Louarn-Plessix, Geneviève Le*: 110  
*Lucas (S.)*: 108  
*Lucerne, La*: 49, 58, 148  
*Lummen, Arnoldus Henricus van*: 124  
*Luther, Martin*: 37
- Madrid*: 99  
*Magdeburg*: 42, 149  
*Magdeburg, U.L.Frauen*: 50, 149  
*Magnovarad*: 51  
*Mai, Paul*: 186  
*Maldegem*: 90  
*Malloy, Edward A.*: 139  
*Mangold, Tiberius*: 83  
*Maria (S.)*: 30, 118  
*Maria Laach (O.S.B.)*: 170  
*Maria van Bourgondië*: 9  
*Mariëngaarde*: 147, 151  
*Mariënschoot*: 188  
*Mariënweerd*: 114  
*Marinus, Marie Juliette*: 97  
*Marseille*: 135  
*Martens, François Henri*: 47  
*Martin, Jean*: 21  
*May, Johannes*: 82  
*Mechelen*: 11, 23, 40, 55, 56, 90, 119, 141  
*Meer*: 60  
*Meerdonk*: 130  
*Melssen, J.Th.M.*: 165  
*Mely, F. de*: 135  
*Merkelbach, G.*: 31  
*Merksplas*: 8  
*Messelbroek*: 10  
*Methodius, pseudo-*: 159  
*Meudon*: 113  
*Michael Ausse*: 92  
*Middelburg (Maldegem)*: 90  
*Middelburg, Onze-Lieve-Vrouw*: 52, 90, 97, 123, 150  
*Mildert, Hans van*: 98  
*Milis, Ludo*: 167  
*Milwaukee*: 93



- Minnen, Bart: 11  
 Mitchell, Thomas: 139  
 Moer: 120  
 Moerbeek, Adriaan Jan van: 12  
*Mol*: 78, 165  
 Molemans, J.: 134  
 Mols, Arnold: 12  
*Mondaye*: 6, 53  
*Mont-Saint-Martin*: 54  
*Mont-Saint-Michel* (O.S.B.): 148  
 Moolenbroek, J. van: 3  
 Moors, Johannes: 124  
 Müller, Manfred: 186  
*München*: 96  
*Münchhausen*: 48  
  
 Nassau, Hendrik van: 90  
*Nederland*: 147  
*Nederlanden*: 55, 56, 151, 152  
 Neirynek, Frans: 108  
 Neuhauser, Walter: 92  
*Neustift*: 153  
*Neuwied*: 67, 168  
*New York*: 93  
 Neys, Ronny: 79  
 Nicolaus (diaconus): 2  
*Niederbieber*: 67  
 Niedrist, Annelies: 184  
 Nieuwenhuizen, J. Van den: 90  
*Nieuwmoer*: 79  
*Nieuwnamen*: 130  
*Ninove*: 57, 90, 152, 154, 155  
*Nispen*: 76, 79  
*Nivelles*: 2  
 Noël, Filip: 108  
*Noord-Brabant*: 165  
 Norbertus (S.): 1-3, 42, 95, 99, 132, 151, 167, 182  
*Norfolk*: 26  
*Normandie*: 58  
 Nose, Hendrik: 90  
*Notre Dame (Indiana)*: 139  
 Nový, Rostislav: 126  
*Nürnberg*: 170  
*Nijmegen, Maria Magdalena*: 59  
  
*Oberland*: 68  
  
*Oberndorf*: 60  
 Oberweis, Michael: 81  
 Odo (Bonne-Espérance): 19  
*Olen*: 121  
*Olmen*: 97, 121  
*Oosterhout, Sint-Catharinadal*: 96, 124, 156, 174  
*Oostham*: 106  
 Ooijen, R.J. van: 188  
*Opprebais*: 21  
*Oradea*: 51  
*Orange*: 61  
 Ossmanus, Franciscus: 138  
 Osta, Jozef Van: 107  
 O'Sullivan, William: 26  
 Otto I. (Bamberg): 42  
 Overgaauw, E.A.: 55  
*Overpelt*: 134  
  
*Paderborn*: 67  
*Paimpol*: 110  
*Palestina*: 90  
 Pameleire, J.: 155  
*Pannonhalma* (O.S.B.): 129  
 Pape, Libertus de: 24  
*Paris*: 49, 135, 138  
*Paris, Collège des Prémontrés*: 135  
*Park*: 11, 22, 24, 55, 56, 62, 73, 119, 123, 141, 151, 157-164, 181  
 Parker, L.F. Keresztesy: 61  
 Paul (Bergues): 151  
 Paulus (S.): 166  
 Paulus VI: 34  
*Pellaines*: 144  
 Penceler, Christiaan: 122  
 Penders, Frans: 121  
*Perleberg*: 44  
 Perre, Dirk Van de: 105  
 Perre, Stijn Van de: 152, 154  
 Petit, François: 6, 53  
 Petit, Jérôme: 21  
 Petrarca, F.: 119  
*Pfalz*: 132, 170  
 Philippe le Bon (Bourgogne): 90  
 Pichler, Isfried H.: 171  
 Pitra, J.B.: 158  
 Placet, François: 113



- Plouvier, Martine: 6, 53  
*Pommern*: 42  
*Postel*: 1-3, 63, 64, 121, 122, 124, 165-167  
*Postelreven*: 165  
*Prémontré*: 2, 24, 55, 64, 65, 95  
*Preußen*: 143  
 Prieur, Jutta: 60  
*Prignitz*: 44  
 Psaume, Nicolas: 85-87, 178  
 Put, Eddy: 103
- Raemy, Daniel de: 112  
 Rajman, Jerzy: 189  
*Ravensburg*: 91  
*Regensburg*: 186  
 Regius, François-Léon: 40  
*Rekem*: 90  
*Rekem, Maria Magdalena*: 90  
*Riggisberg*: 145  
 Robert Abolanz: 135  
 Robinson, Mary: 139  
 Roe, Helen M.: 45  
*Roggenburg*: 172  
*Rolduc*: 114  
*Roma*: 24, 54, 111  
*Roma, Collegio San Norberto*: 66  
*Roma, Curia Generalizia*: 35  
*România*: 51  
 Rommens, Rainer: 172  
*Rommersdorf*: 67, 168  
 Rondeau, Ignatius Josephus du: 40  
 Roose, Patrick: 122  
*Roosendaal*: 76  
 Rosa, W.F.: 123  
*Roscommon*: 45  
*Rosenberg*: 126  
*Rotselaar*: 11  
 Rubens, P.P.: 123  
 Rutsaert: 179, 180  
 Ruusbroec, Joannes: 104
- Sachsen-Anhalt*: 149  
*Saint-Dié*: 135  
*Saint-Étienne*: 32  
*Saint-Gilles-du-Gard*: 2  
 Sanfelice, Giuseppe-Maria: 111  
*Sart-Risbart*: 21
- Savigny*: 3  
*Sayn*: 50, 169, 170  
 Scellier, Augustin le: 24  
*Schaffen*: 75  
*Schäftlarn*: 96  
*Schendelbeke*: 155  
*Scherpenheuvel-Zichem*: 104  
 Schieffer, Rudolf: 81, 103  
*Schiplaeken*: 140  
*Schlägl*: 96, 137, 171  
 Schmitz, A.N.: 67  
 Schomers, Florian N.: 183  
 Schotsmans, Paul: 107  
 Schreier, Raimund: 185  
*Schussenried*: 83  
*Schweiz*: 112  
*Scotland*: 38  
 Secuianu, Thomas: 136  
 Seibt, Ferdinand: 138  
*Serskamp*: 155  
 Siardus (S.): 151  
*Silly*: 58  
 Simeomo, Macarius: 123  
*Sint-Truiden*: 75, 90  
 Smetana, C.L.: 182  
 Smith, Andrew Henry: 175  
 Smolar-Meynart, Arlette: 8, 10, 20, 28, 39, 62, 63, 71  
 Snoeck, Joannes: 99  
 Snoeck, Nicolaas: 99  
 Soens, Ernest: 154  
*Soissons*: 55  
*Spalding*: 69, 175  
*Speinshart*: 172  
 Spilbeeck, W. Van: 78  
 Spijker, Ientje van 't: 167  
 Stalpaerts, Adrianus: 66, 73  
 Stalpaerts, Petrus: 73  
*Steinfeld*: 50, 53, 151, 173, 174  
*Steingaden*: 68  
 Sterre, Joannes Chrisostomus vander: 98, 99  
 Stighelen, Katlijne Van der: 99  
 Stoffelen, Th.W.: 116  
 Stöger, Alois: 185  
 Storme, H.: 40  
*Storrington*: 69, 175



- Stürmer, Isabelle: 82  
 Suenens, L.J.: 34  
 Suisse: 112  
 Sutherland: 38  
 Szombathely: 128  
  
 Tajovský, Vitus: 94, 187  
 Tanchelmus: 99  
 Termote, J.: 179  
 Tessenderlo: 122  
 Testelt: 10  
 Teuscher, Andrea: 125  
 Theuws, F.: 74  
 Thillo, Christine Van: 106  
 Thorn: 165  
 Tienen: 146  
 Tierse, Irmtraud: 48  
 Tilburg: 73, 120, 124  
 Timperman, Maurits: 179, 180  
 Toebak, P.M.: 76  
 Tongerlo: 22, 24, 47, 53, 65, 66, 69-79, 90,  
 96, 97, 120-124, 151, 152, 176  
 Torrentius, Laevinus: 97  
 Toscanella: 160  
 Tournoy, Gilbert: 119  
 Treml, Manfred: 68  
 Trentino: 93  
 Trento: 87, 111, 140  
 Tromp, C.: 41  
 Tuam: 45  
 Tuilier, André: 138, 178  
 Tuldcl, Dierick van: 73  
 Türje: 80, 177  
 Tussenbeek: 155  
  
 United States of America: 93, 139  
 Ursberg: 81-83  
 Usuard (Saint-Germain-des-Prés): 55  
 Ütilburg: 16  
 Utrecht: 55, 59, 70, 96, 115  
 Uytrecht, Catharina van: 99  
  
 Valghaet, Van den: 73  
 Valsecret: 135  
 Vanacker, J.: 90, 179  
 Vandendries, Marc: 180  
 Vandermaesen, M.: 90  
  
 Vandesande, J.: 163  
 Vandy, Gustave: 144  
 Vangheluwe, D.C.L.: 72  
 Varlar: 60  
 Várszegi, Asztrik I.: 129  
 Vaticano: 111  
 Vaux-en-Dieulet: 135  
 Veen, Adriaan Janszoon van: 17  
 Veerle: 121  
 Veerle, Immaculata: 84, 174  
 Veken, Jan Van der: 14  
 Velde, Vande: 56  
 Velden, G.M. van der: 17, 124, 188  
 Veltacker, Jakob: 73  
 Ven, Jeroen van de: 124  
 Ven, M. van de: 51, 94, 153, 172, 174, 185,  
 187  
 Verbeke, Werner: 159  
 Verdickt, Karl: 142  
 Verdun: 86, 87, 178  
 Verdun, Saint-Paul: 85-87, 178  
 Verhaegen, Arthur Theodoor: 56  
 Verhelst, Daniel: 159  
 Verhelst, K.: 90  
 Verhoeven, A.: 74  
 Vermeiren, Hildegard: 105  
 Verrebroek: 130  
 Versailles: 135  
 Verstrepen, H.: 90  
 Veurne: 89, 90  
 Veurne, Bethanië: 88, 179, 180  
 Veurne, Sint-Nicolaas: 88-90, 180, 181  
 Vicoigne: 23, 135  
 Vilvoorde: 56  
 Vincent, Pierre Albert: 15  
 Vischer, Vincentius de: 140  
 Visscher, Jean-Balthazar de: 140  
 Vissers, Patrick: 100  
 Vital de Savigny: 3  
 Vlaanderen: 90, 130  
 Vlierbeek (O.S.B.): 56  
 Vollenhoven, Pieter van: 150  
 Vorst (Laakdal): 12, 121, 122  
 Vos, Cornelis de: 99  
  
 Wahle, Walter: 102  
 Wakkerzeel: 161



- Walters, Jos.: 154  
 Waltmann (Antwerpen, Sint-Michiël): 98  
 Waterfort, Melchior vander: 75  
 Watson, Andrew G.: 38  
 Weale: 5  
*Wedinghausen*: 101, 102  
*Weelde*: 122  
 Weert, Frans van: 151  
 Weinfurter, Stefan: 95  
*Weißenu*: 91  
*Werchter*: 123  
*Werden* (O.S.B.): 158  
*Wesel*: 60  
*West Dereham*: 26, 182  
*Westerlo*: 22, 90  
*Westfalen*: 27  
*Wevelinghoven*: 146  
*Wezemaal*: 11  
*Wichelen*: 155  
 Wichmans, Augustinus: 123  
 Wiel, Constant Van de: 23, 56, 90  
*Willebroek*: 47  
*Wiltens*: 92, 93, 183-185  
*Windberg*: 153, 172, 186  
*Wittenberg*: 37  
 Witter, Martin: 151  
 Wolf, Hermann-Josef: 172  
 Wolff, Georgius: 138  
 Woznicki, Eric: 54  
*Wulpen*: 180  
 Wuytens, B.: 84  
 Wygenhale, John: 182  
 Wyss, Alfred: 112  
  
*Xanten*: 95, 168  
  
*Yorkshire*: 131  
 IJsewijn, Jozef: 119  
*Yvelines*: 135  
  
 Zee, Anke van der: 74  
*Želiv*: 94, 187  
*Zenne*: 39  
*Zennewijnen*: 188  
 Zimmer, Petra: 7  
*Zülpich*: 36  
*Zwierzyniec*: 189  
 Zwijsen, C.: 162  
 Zypaeus, Franciscus: 140